

Inntekts- og substitusjonseffekter av skattefradrag på arbeid i hjemmet

Amalie Skåra Stang

Masteroppgave ved Økonomisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2013

Inntekts- og substitusjonseffekter av skattefradrag på arbeid i hjemmet

Teoretisk studie av effektene av skattefradrag for husholdningsarbeid, med hovedfokus på fradragets effekt på mengde svart arbeid og egenproduksjon i hjemmet.

© Amalie Skåra Stang

2013

Inntekts- og substitusjonseffekter av skattefradrag for arbeid i hjemmet

Amalie Skåra Stang

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Oppgaven studerer inntekts- og substitusjonseffekter av skattefradrag for arbeid i hjemmet, og da spesielt fradragets effekt på mengde svart arbeid og egeninnsats i hjemmet. Det gjør jeg ved å ta utgangspunkt i en modell av Jon Strand, som ser på velferdseffekter når husholdningsarbeid utføres i det svarte eller hvite markedet, eller av husholdningene selv. Strand (2005) viser at velferden øker dersom mengde svart arbeid øker på bekostning av egeninnsats i hjemmet, men ikke dersom mengde svart arbeid øker på bekostning av hvitt arbeid. Det følger av antakelsen om at produktiviteten er lavest i husholdningen og høyest i det hvite markedet. Jeg modellerer skattefradragets effekt ved å inkludere en variabel for skattefradrag og studerer hvordan dette endrer likevektene i modellen. Jeg viser at fradraget gjør det relativt mer attraktivt å kjøpe husholdningsarbeidet hvitt, sammenlignet med svart arbeid eller egeninnsats i hjemmet. Fradraget kan dermed bidra til at økonomien kommer over i en likevekt der flere kjøper hvite husholdningstjenester, i stedet for egeninnsats i hjemmet eller kjøp av svart arbeid.

Jeg studerer også andre mulige effekter av skattefradraget enn det som dekkes i modellen. Strand (2005) antar at husholdningsarbeidet kan utføres svart, hvitt eller av husholdningen. Han ser dermed bort i fra fritid. Den positive velferdseffekten modellen viser til er basert på at redusert egeninnsats i hjemmet fører til økt arbeidstilbud i det hvite markedet. Det er ikke sikkert at alle har lyst eller mulighet til å øke arbeidstilbudet selv om egeninnsatsen reduseres. Dersom aktørene kan velge fritid, i tillegg til arbeid i markedet og egeninnsats i hjemmet, kan dermed en effekt av skattefradraget være økt fritid. Jeg ser i tillegg på fradragets effekt på mengde svart arbeid dersom det er mulig med en kombinasjon av svart og hvitt arbeid. Jeg viser at fradragets effekt på mengde svart arbeid er usikker dersom selgerne kan skyve andelen svart arbeid over på andre kjøpere som ikke har rett på fradrag.

Oppgaven fokuserer på fradraget som er innført i Sverige, såkalt ROT- og RUT-fradrag. Jeg studerer tall fra Skatteverket Sverige som kan gi en indikasjon på inntekts- og substitusjonseffektene av fradragene i Sverige. Et skattefradrag for husholdningstjenester reduserer prisdifferansen mellom svart og hvitt arbeid, og det kan derfor tenkes at fradraget bidrar til økt etterspørsel etter hvite husholdningstjenester. Fradragets effekt på mengde svart arbeid vil allikevel være usikker dersom selgerne kan skyve deler av det svarte arbeidet over på kjøpere som ikke har rett på fradrag. Økt etterspørsel etter hvite husholdningstjenester kan

også redusere mengde egeninnsats i hjemmet og føre til økt arbeidstilbud. Det er gruppene med høyest inntekt som i størst grad benytter seg av fradragene i Sverige. Det kan derfor hende at inntektseffekten av fradraget vil dominere, slik at effekten av fradraget blir økt fritid.

Forord

Først og fremst vil jeg takke veileder Tone Ognedal for utrolig god oppfølging og gode innspill. Hun har gitt meg konstruktiv tilbakemelding, og passet på at jeg har holdt meg på rett spor gjennom hele oppgaven. Jeg vil også gi en spesiell takk til Edda for god diskusjon rundt modellen jeg tar utgangspunkt i, og Hanne for både korrekturlesing og teknisk assistanse. Jeg vil også takke Karina, mamma og pappa for korrekturlesing.

Jeg vil i tillegg takke mine medstudenter for en hyggelig tid på UiO, og sist, men ikke minst Eirik for god støtte og oppmuntring gjennom hele mastergraden.

Oslo, mai 2013.

Amalie Skåra Stang

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	1
2	ROT- og RUT-fradrag i Sverige	3
2.1	Hvor stort er skattefradraget, og hvem har rett til fradrag?	4
2.2	Begrunnelse for skattefradrag for arbeid i hjemmet	5
3	Modell for velferd når husholdningsarbeid kan utføres selv, eller i det svarte eller hvite markedet	7
3.1	Oppsett	7
3.2	Likevekt uten en svart sektor	9
3.2.1	Likevekt A: Alt husholdningsarbeidet vil etterspørres i markedet	9
3.2.2	Likevekt B: Laveffektivitetsarbeiderne utfører husholdningsarbeidet selv og høyeffektivitetsarbeiderne etterspør arbeidet i det hvite markedet	9
3.2.3	Likevekt C: Alt husholdningsarbeidet utføres av husholdningene selv	10
3.3	Likevekt når det eksisterer en svart sektor	10
3.3.1	Likevekt B: Laveffektivitetsarbeiderne etterspør svart arbeid	11
3.3.2	Likevekt B: Høyeffektivitetsarbeiderne etterspør svart arbeid	14
3.3.3	Likevekt A: Alt husholdningsarbeidet utføres hvitt når det ikke eksisterer en svart sektor	14
3.3.4	Likevekt C: Både høy- og laveffektivitetsarbeiderne utfører arbeidet i husholdningen når det ikke eksisterer en svart sektor	15
3.4	Frادrag og arbeidstilbud	16
3.5	ROT- og RUT- fradrag i modellen	19
3.5.1	Likevekt uten en svart sektor	20
3.5.2	Likevekt når det eksisterer en svart sektor	21
4	Frادragets effekt på mengde svart arbeid	22
5	Alternativ til skattefradrag	26
6	Inntekts- og substitusjonsvirkningene av ROT- og RUT-fradraget	28
6.1	ROT- og RUT-frادragets effekt på mengde svart arbeid og egenproduksjon	28
6.2	ROT- og RUT-frادrag og arbeidstilbud	34
6.3	Fordelingseffekt	36
7	Skattefrادrag for arbeid i hjemmet i Norge	38
7.1	Frادrag i Norge i dag	38
7.2	Forslag om ROS- og ROT-frادrag i Norge	38

8	Oppsummering	41
	Litteraturliste	43

Liste over figurer

Figur 1: Arbeidstilbudskurven	17
Figur 2: Utbetalt fradrag i perioden 2007 – 2012.....	29
Figur 3: Andel av befolkningen med ROT- og RUT-fradrag etter inntektsgruppe.	36

Liste over tabeller

Tabell 1: Produktivitetsforskjellene mellom arbeid utført av husholdningen og arbeid utført i det hvite markedet.	30
Tabell 2: Gjennomsnittlig timepris for ulike typer ROT-arbeid.	31
Tabell 3: Hvordan RUT-kjøperne ville fått arbeidet utført dersom fradraget ble fjernet.	32
Tabell 4: Hvordan ROT-kjøperne ville fått arbeidet utført dersom fradraget ble fjernet.	32
Tabell 5: Skattefradrag for arbeid i hjemmet sortert etter inntekt, 2011.....	37

1 Introduksjon

I de senere årene har flere europeiske land innført skattefradrag for arbeid i hjemmet, blant annet Sverige, Danmark og Finland. Jeg vil i denne oppgaven se på ulike effekter av å innføre skattefradrag for husholdningstjenester, og da spesielt hvordan fradraget påvirker omfanget av svart arbeid og insentivet til å bytte ut egeninnsats med betalt arbeid i hjemmet.

Det er flere kostnader knyttet til svart arbeid, der jeg i denne oppgaven definerer svart arbeid som lovlig arbeid det ikke betales skatt av. Svart arbeid reduserer skatteinntektene, som blant annet kunne ha vært brukt på velferdsgoder. Svarte markeder kan også fungere dårligere på grunn av økte søkekostnader og mangel på informasjon. Det kan tenkes at reduksjon av omfanget av den svarte sektoren kan bidra til å redusere disse kostnadene.

Egeninnsats i hjemmet er ikke beskattet. Det kan motivere noen, spesielt kvinner, til å arbeide hjemme i stedet for å jobbe i arbeidsmarkedet, der de må betale skatt. Skattereduksjon for husholdningstjenester kan motivere til at flere tar seg råd til å la andre ta seg av oppussing, barnepass og rengjøring, slik at flere kommer ut i arbeid. En mulig effekt av skattefradrag for arbeid i hjemmet kan være demping av denne vridningen mellom arbeid i og utenfor hjemmet, og dermed økt arbeidstilbud. Det kan i tillegg diskuteres om arbeid i hjemmet er et nærmere substitutt for ulønnet arbeid for kvinner enn det er for menn, og om skattereduksjon derfor vil øke arbeidstilbudet mer for kvinner.

Jeg vil i denne oppgaven studere i hvilken grad skattefradrag på arbeid i hjemmet lykkes med å redusere mengden svart arbeid, og rette opp vridningen som oppstår på grunn av at arbeid i markedet er beskattet, mens egeninnsats i hjemmet ikke er det. Jeg vil også se på fordelingseffekten av fradragsordningen.

Skattefradraget omfatter arbeid utført i sektorer der den svarte sektoren er stor, som rengjørings- og byggenæringen. I denne oppgaven velger jeg å fokusere på skattereduksjonsordningen som er innført i Sverige, der skattefradraget er delt i to, såkalt ROT- og RUT-fradrag. ROT-arbeid omfatter blant annet reparasjon og vedlikehold, ombygging og utvidelse, mens RUT-arbeid omfatter blant annet husarbeid som rengjøring, klesvask, hagearbeid og barnepass. Skattereduksjonen gjelder for arbeidskostnaden av utført husarbeid, og inkluderer derfor ikke material- og reisekostnader. Skattefradraget for arbeid i hjemmet dekker opp til 50 prosent av arbeidskostnaden, med et maksimalt beløp på 50 000

svenske kroner per år. For å kvalifisere til å få skattereduksjon for husarbeid kreves det at arbeidet utføres i bolig man selv bor i, eller benytter som fritidsbolig. For å ha rett til ROT-fradrag må man i tillegg eie boligen selv.

I kapittel 2 beskriver jeg ROT- og RUT-fradraget i Sverige mer utfyllende. Videre i kapittel 3 setter jeg opp en modell hvor husholdningene kan velge å utføre husholdningsarbeidet selv, eller å kjøpe arbeidet i det hvite eller svarte markedet. Jeg ser på virkningene et skattefradrag vil ha i modellen. I kapittel 4 ser jeg på fradragets effekt på mengde svart arbeid og i kapittel 5 diskuterer jeg alternativ til skattefradraget. Kapittel 6 er en empirisk del der jeg ser på effektene ROT- og RUT-fradraget har hatt i Sverige. Jeg avslutter med en diskusjon rundt mulige effekter av å innføre skattefradrag for arbeid i hjemmet i Norge i kapittel 7.

2 ROT- og RUT-fradrag i Sverige

1. juli 2007 innførte Sverige skattereduksjon for husholdningsarbeid, såkalt RUT-fradrag, og 8. desember 2008 ble det i tillegg mulig med skattereduksjon for ROT-arbeid. Motivasjonen bak RUT-fradraget var å skape sysselsetting, motvirke svart arbeid og fremme likestilling. RUT-arbeidet inkluderer områder der det finnes mye svart arbeid, men også mye egenproduksjon (Skatteverket, 2011). For mange er alternativet til hvitt RUT-arbeid å utføre arbeidet selv. Dersom skattefradraget bidrar til at kvinner og menn har samme sjanse til å kombinere jobb og familieliv kan fradraget muligens øke yrkesdeltakelsen og bidra til å fremme likestilling. Kvinner gjør største del av husarbeidet, og det kan derfor tenkes at yrkesdeltakelsen for kvinner vil øke mer enn for menn. RUT-fradraget kan dermed bidra til å dempe vridningen som oppstår siden arbeid i markedet er beskattet mens egenproduksjon ikke er det.

Motivasjonen bak innføring av ROT-fradraget var å ytterligere redusere svart arbeid, men her ble også konjunktursituasjonen som følge av finanskrisen lagt til grunn for innføring av fradraget. ROT-arbeid krever større grad av spesialisering, og sektorer som omfatter ROT-arbeidet var allerede etablert i Sverige. Det var allikevel stor konkurranse fra svart arbeid, og lavkonjunktur i økonomien, som resulterte i lav etterspørsel i byggebransjen. Formålet med skattefradraget er i tillegg at spesialisering skal utnyttes, som er ventet å gi høyere effektivitet i økonomien (Skatteverket, 2011). Siden ROT-arbeid krever større grad av spesialisering, sammenlignet med RUT-arbeid, vil alternativet til å kjøpe hvitt ROT-arbeid være å etterspørre arbeidet svart eller å ikke kjøpe tjenestene i det hele tatt. Effekten av fradraget vil derfor være redusert mengde svart arbeid, og ikke redusert egenproduksjon.

Skatteverket (2011) antar at det vil være en utfasing av svarte avtaler som allerede er på plass, og at skattefradraget vil bidra til mindre rekruttering til svart arbeid slik at flere vil begynne å jobbe hvitt direkte. Det antas allikevel at det vil eksistere en svart sektor på lang sikt, som ikke er motivert av skatt, som papirløse immigranter som ikke har mulighet til å tilby hvitt arbeid.

2.1 Hvor stort er skattefradraget, og hvem har rett til fradrag?

RUT-arbeid (rengjøring, underhåll och tvätt) omfatter blant annet husarbeid som rengjøring, klesvask, hagearbeid og barnepass, mens ROT-arbeid (reparasjon, ombyggnad och tillbyggnad) omfatter blant annet reparasjon og vedlikehold, ombygging og utvidelse. Skattereduksjonen gjelder for arbeidskostnaden av utført husarbeid, og inkluderer derfor ikke material- og reisekostnader. Skattefradraget for arbeid i hjemmet dekker opp til 50 prosent av arbeidskostnaden, med et maksimalt beløp på 50 000 svenske kroner per kjøper per år.

For å kvalifisere til å få skattereduksjon for husarbeid kreves det at arbeidet utføres i bolig man selv bor i, eller benytter som fritidsbolig. For å ha rett til ROT-fradrag må man i tillegg eie boligen selv. Det er også mulig å få skattefradrag for arbeid utført i foreldres bolig eller fritidsbolig som disponeres av dine foreldre, dersom det er du som har betalt for arbeidet. Men for å kvalifisere til ROT-fradrag for foreldres bolig kreves det at man eier helt eller delvis boligen. Det gis ikke skattefradrag for arbeid utført av deg selv eller dine nærmeste, som ektefelle, foreldre, barn eller søsken. Reduksjonen beregnes ut i fra innbetalt skatt, og det er ikke mulig å få skattereduksjon på større beløp enn det man selv har betalt i skatt. Dersom en person får skattefradrag for kjøp av arbeid i hjemmet, men ikke har betalt inn nok skatt til å dekke utbetalt beløp, vil personen bli ilagt restskatt.

Tidligere betalte svenskene hele beløpet ved utført arbeid, og kunne senere søke om skattereduksjon ved utfylling av selvangivelsen. Fra og med 1. Juli 2009 ble fakturamodellen innført. Det vil si at fradraget trekkes direkte av på fakturaen. Arbeidsgiver betaler bare for halve arbeidskostnaden, og arbeidstaker får det resterende beløpet utbetalt fra Skatteverket etter at arbeidet er utført. Skatteverket har som mål at fradraget skal utbetales til selger innen fem dager etter søknad om utbetalt beløp er innlevert. Kjøper får dermed fradraget direkte ved kjøp av husholdningstjenestene, og trenger ikke å vente til selvangivelsen er fylt ut året etter. Utfører skal behandle både andelen av beløpet kjøper betaler og halvparten utbetalt av Skatteverket som skattepliktig inntekt (Skatteverket, 2011).

Jeg har satt opp et eksempel for å illustrere fradraget bedre:

1. Uten mulighet for ROT- og RUT-fradrag:

Kjøper vil betale y for husholdningsarbeidet, og selger mottar y . Selger betaler ty i skatt, og sitter igjen med nettoinntekt lik $(1 - t)y$. Netto innbetaling av skatt vil være lik ty .

2. Med mulighet for ROT- og RUT-fradrag:

Kjøper vil ha mulighet til å trekke fradraget f fra beløpet som betales til selger. Kjøper vil dermed betale $(1 - f)y$ til selger, som i tillegg får utbetalt fy fra skattemyndighetene.

Selgers inntekt før skatt er dermed igjen lik y , og etter skatt $(1 - t)y$. Netto skatteinnbetaling er i dette tilfellet $(t - f)y$.

I Sverige er skattefradraget satt lik $f = 0,5$, og totalt fradrag har maksimal grense på 50 000 svenske kroner per kjøper per år, $fy \leq 50\,000$. Jeg vil i denne oppgaven referere til ROT- og RUT-fradraget som et skattefradrag, selv om det i praksis fungerer som en subsidie.

2.2 Begrunnelse for skattefradrag for arbeid i hjemmet

Fra et samfunnsøkonomisk synspunkt er det to grunner til at skattefradrag for arbeid i hjemmet kan tenkes å øke samlet velferd: (i) Redusere omfanget av svart arbeid og (ii) økt insentiv til å erstatte egenproduksjon i hjemmet med betalt arbeid i hjemmet.

Den mest åpenbare grunnen til at man ønsker å redusere omfanget av svart arbeid er reduserte skatteinntekter. Dette betyr enten reduserte omfang av velferdsgoder, som helse og utdanning, eller at man må kreve inn skattene på mer kostbare måter. Svart arbeid har i tillegg flere andre kostnader. Markeder med svart arbeid kan fungere mindre effektivt enn markeder hvor omsetning kan foregå åpent: Svart arbeid kan gi økt søkekostnad siden man ikke kan annonsere åpenlyst. Det kan også gi usikkerhet rundt pris, siden det gjør det vanskeligere å sammenligne blant mange aktører i markedet. At det ikke er mulig med åpen annonsering skaper problemer både for arbeidstaker, som ikke nødvendigvis får høyest lønn, og arbeidsgiver, som ikke kan sammenligne tilbudene for å se om han velger det beste alternativet. Det er i tillegg en kostnad forbundet med at man ikke får en bindende kontrakt. Det gjør det vanskeligere for alle parter å stole på hverandre og man har heller ingen garanti

dersom noe skulle gå galt. Fravær av kontrakt gir økt risiko for både arbeidstaker og arbeidsgiver. Arbeidstaker er redd for å ikke få betalt, og arbeidsgiver kan være bekymret for kvaliteten eller at arbeidstaker skal dra fra halvferdig jobb dersom noe av betalingen utbetales på forhånd. Alle disse faktorene bidrar til at svarte markeder kan fungere dårligere og være mindre effektive enn hvite markeder (Barth og Ognedal, 2004). En begrunnelse for skattefradrag for arbeid i hjemmet kan være at det bidrar til å redusere disse kostnadene knyttet til svart arbeid ved å redusere omfanget av den svarte sektoren.

Grunnen til at man ønsker skattefradrag for å redusere egeninnsats i hjemmet er at beskatning av arbeid i markedet innebærer en implisitt subsidiering av slik egeninnsats. Vi antar at aktørene kan velge mellom jobb og fritid. Prisen på fritid antas å være lønn etter skatt, mens riktig pris på fritid, fra et samfunnsøkonomisk perspektiv, er lønn før skatt. At aktørene tar utgangspunkt i en for lav pris på fritid gjør at det blir forskjell i hva som er privatøkonomisk og samfunnsøkonomisk optimalt. Det fører til at arbeidstakerne etterspør for mye fritid, sammenlignet med hva som er samfunnsøkonomisk optimalt (Strøm og Vislie, 2007).

Når det innføres en skatt som motiverer aktørene til å ta privatøkonomiske beslutninger som ikke stemmer overens med det som er samfunnsøkonomisk effektivt vil vi få et effektivitetstap. Ett eksempel på dette kan være kjøp av håndverkertjenester. En aktør kan velge å utføre arbeidet selv, eller å betale en håndverker for å gjøre jobben. Den prisen aktøren setter på egen tid er lønn etter skatt, mens prisen han betaler for at en håndverker skal utføre jobben er lønn før skatt. Det kan da bli privatøkonomisk lønnsomt for aktøren å utføre arbeidet selv, selv om en håndverker kan gjøre jobben mer effektivt. Den ekstra tiden aktøren bruker utover tiden en håndverker ville ha brukt verdsettes etter aktørens lønn før skatt, og ikke lønn etter skatt. Vi vil dermed ha en vridningseffekt fordi arbeid i hjemmet ikke er beskattet. Fra et samfunnsøkonomisk synspunkt ville det beste vært om alle utnyttet sine komparative fortrinn (Strøm og Vislie, 2007). Den samme vridningseffekten vil også gjelde på annet arbeid som utføres i hjemmet, som barnepass, rengjøring og hagearbeid. Med en skattereduksjon på husholdningstjenester vil prisen for å få utført arbeid i hjemmet hvitt bli nærmere kostnaden man setter på å utføre arbeidet selv. Det kan derfor tenkes at et skattefradrag på arbeid i hjemmet vil bidra til at denne vridningseffekten vil reduseres.

3 Modell for velferd når husholdningsarbeid kan utføres selv, eller i det svarte eller hvite markedet

I denne delen vil jeg ta utgangspunkt i en modell for å diskutere velferdseffekter av skattefradrag på arbeid i hjemmet. Aktørene må bestemme om de skal utføre arbeidet selv eller om de vil kjøpe arbeidet i markedet. Dersom man velger å kjøpe arbeidet må man videre bestemme om det skal etterspørres hvitt eller svart arbeid. Jeg vil ta utgangspunkt i arbeidet «Tax distortions, household production and black-market work» av Jon Strand, der han presenterer en modell som diskuterer velferd når arbeid i hjemmet utføres selv, eller av andre, enten i det hvite eller svarte markedet.

3.1 Oppsett

Strand (2005) argumenterer for at svart arbeid ikke er ønskelig når alternativet er at arbeidet utføres i det hvite markedet, mens det er ønskelig når alternativet er at arbeidet utføres av husholdningen. Med lav skattesats er det liten differanse i pris for hvitt og svart arbeid, og økning i den svarte sektoren vil dermed redusere velferden ved å konkurrere med det hvite markedet. Når skattesatsen er høy vil det være større forskjell i pris for svart og hvitt arbeid, og husholdningenes alternativ til svart arbeid er å utføre husholdningsarbeidet selv. I dette tilfellet vil det svarte markedet øke velferden ved å konkurrere med produksjonen i husholdningene. Strand viser hvordan høye skatter presser arbeid ut av den lovlige hvite sektoren, og inn i husholdningssektoren eller den ulovlige svarte sektoren, og på den måten reduserer effektiviteten.

Inntekt i arbeidsmarkedet er beskattet, mens verdien av egeninnsats i husholdningen ikke er det. Dette kan gi en lite effektiv allokering av arbeidstimer. Mye av arbeidet som utføres av husholdningene selv kunne mer effektivt ha blitt utført av andre utenfor husholdningen som har komparativt fortrinn i denne typen arbeid. Strand antar at arbeidsproduktiviteten er høyest i det hvite markedet, middels i det svarte markedet, og lavest i husholdningen.

Husholdningene bruker i følge Strand omtrent to tredjedeler av tiden de bruker på arbeid i arbeidsmarkedet til ubetalt arbeid i hjemmet. Det er tid som kunne ha blitt brukt mer effektivt, sett fra et samfunnsøkonomisk synspunkt.

Modellen deler individene inn i to grupper, en laveffektivitetsgruppe kalt type 1, og en høyeffektivitetsgruppe kalt type 2. Alle individene har total arbeidstid lik 1 som de kan fordele mellom arbeid i det hvite markedet, arbeid i det svarte markedet, eller arbeid i hjemmet. Økonomien produserer to goder, husholdningstjenester i sektor 1 og industrielle goder i sektor 2. Hvitt arbeid er utført i begge sektorene, mens svart arbeid bare eksisterer i husholdningssektoren. I sektor 1 har begge typene samme produktivitet lik q_1 . I sektor 2 har laveffektivitetsgruppen samme produktivitet som i sektor 1, mens høyeffektivitetsgruppen har produktivitet lik $q_2 > q_1$. I det svarte markedet har de to gruppene samme produktivitet lik q_B . Produktiviteten i husholdningen er q_{1H} for laveffektivitetsarbeiderne og q_{2H} for høyeffektivitetsarbeiderne. Høyeffektivitetsgruppen har komparativt fortrinn i industriell produksjon, relativt til arbeid i hjemmet, som vil si at $q_2/q_1 > q_{2H}/q_{1H}$. Lønn reflekterer produktiviteten, og høyeffektivitetsarbeiderne vil derfor aldri jobbe i sektor 1, siden de alltid vil ha høyere produktivitet og lønn i sektor 2. Av samme grunn vil det heller aldri være effektivt for høyeffektivitetsarbeidere å jobbe svart, og den svarte sektoren består derfor kun av laveffektivitetsarbeidere.

Mengde nødvendig arbeid i hjemmet for hver husholdning er lik W_H . Dersom husholdningen av type $i = 1, 2$ utfører arbeidet selv vil tiden det tar være $H_i = W_H/q_{iH}$, der $H_2 \leq H_1$. Dersom husholdningsarbeidet utføres i det hvite markedet vil tiden det tar å utføre arbeidet være $H = W_H/q_1 < H_1$. Det er dermed mer effektivt at husholdningsarbeidet utføres i det hvite markedet, sammenlignet med at laveffektivitetsarbeiderne utfører arbeidet selv. I det svarte markedet vil tiden det tar å utføre husholdningsarbeidet være $H_B = W_H/q_B$. Vi antar en konstant skatterate lik τ og husholdningene ønsker å maksimere netto disponibel inntekt.

Inntekten når husholdningen kjøper tjenestene i markedet kan skrives som

$$R(i, W) = (1 - \tau)q_i - Hq_1 \quad (1)$$

Første ledd er netto inntekt fra arbeid i det hvite markedet, og det siste leddet er prisen man betaler for å få utført husholdningsarbeidet hvitt.

Inntekten når husholdningen utfører husholdningsarbeidet selv kan skrives som

$$R(i, H) = (1 - \tau)(1 - H_i)q_i \quad (2)$$

$(1 - \tau)q_i$ er fremdeles netto inntekt for arbeid i det hvite markedet. $H_i(1 - \tau)q_i$ representerer alternativkostnaden ved at husholdningen utfører arbeidet selv. Alternativt kunne tiden H_i blitt tilbudt i det hvite markedet.

3.2 Likevekt uten en svart sektor

Uten en svart sektor vil det være tre mulige utfall. Alt husholdningsarbeidet vil bli utført som betalt arbeid i sektor 1 dersom skattesatsen er lav, og av husholdningene selv dersom skattesatsen er høy. Dersom skattesatsen er på et middels nivå vil laveffektivitetsindividerne utføre husholdningsarbeidet selv, mens høyeffektivitetsindividerne fremdeles vil etterspørre arbeidet i markedet.

3.2.1 Likevekt A: Alt husholdningsarbeidet vil etterspørres i markedet

Både høy- og laveffektivitetsarbeiderne vil etterspørre husholdningstjenestene i markedet dersom det maksimerer netto disponibel inntekt. Vi bruker at $H = W_H/q_1$ og $H_i = W_H/q_{iH}$ og finner at $R(i, W) > R(i, H)$ når

$$q_{iH} < (1 - \tau)q_i \quad \text{for } i = 1, 2. \quad (3)$$

Når (3) holder er avkastningen i husholdningen lavere enn avkastningen i det hvite markedet, der de betaler skatt, for begge gruppene. Det vil dermed ikke lønne seg for noen av individene å utføre husholdningsarbeidet selv siden både lav- og høyeffektivitetsarbeiderne vil ha høyere avkastning dersom husholdningsarbeidet utføres i markedet. Siden det ikke eksisterer en svart sektor vil alt husholdningsarbeidet bli utført i den hvite sektoren.

3.2.2 Likevekt B: Laveffektivitetsarbeiderne utfører husholdningsarbeidet selv og høyeffektivitetsarbeiderne etterspør arbeidet i det hvite markedet

Laveffektivitetsarbeidere vil utføre husholdningsarbeidet selv dersom $R(1, W) < R(1, H)$ og høyeffektivitetsarbeiderne vil betale for arbeidet dersom $R(2, W) > R(2, H)$. Det er tilfellet når

$$q_{2H} < (1 - \tau)q_2 \text{ og } q_{1H} > (1 - \tau)q_1. \quad (4)$$

(4) kan være oppfylt siden $q_{2H}/q_2 < q_{1H}/q_1$. Høyeffektivitetsarbeiderne vil ha høyere produktivitet, og dermed høyere lønn, i sektor 2, sammenlignet med å utføre husholdningsarbeidet selv. Høyeffektivitetsarbeiderne vil dermed ønske å etterspørre husholdningstjenestene i markedet for å maksimere disponibel inntekt. Laveffektivitetsarbeiderne vil ha høyere avkastning ved å utføre arbeidet i husholdningen selv, sammenlignet med å jobbe i sektor 1, der de må betale skatt.

3.2.3 Likevekt C: Alt husholdningsarbeidet utføres av husholdningene selv

Alt husholdningsarbeid vil bli utført av husholdningene selv dersom $R(i, W) < R(i, H)$. Det er tilfellet når

$$q_{iH} \geq (1 - \tau)q_i \quad \text{for } i = 1, 2. \quad (5)$$

Alle individene har i dette tilfellet høyere avkastning når de utfører husholdningsarbeidet selv. Dermed vil både lav- og høyeffektivitetsarbeiderne maksimere disponibel inntekt ved å utføre arbeidet i husholdningen.

Uten en svart sektor og lav skattesats, τ , vil alt husholdningsarbeid utføres som betalt hvitt arbeid i sektor 1. Det er tilfellet i likevekt A. Når skattesatsen er høyere, som i likevekt B, vil laveffektivitetsarbeiderne utføre arbeidet selv, mens høyeffektivitetsarbeiderne fremdeles vil etterspørre tjenestene i markedet. Dersom skatteraten τ er tilstrekkelig høy vil aktørene ha høyere avkastning ved å utføre husholdningsarbeidet selv, og vi befinner oss i likevekt C. Siden produktiviteten er høyest i det hvite markedet vil velferd maksimeres når vi har full spesialisering og alt husholdningsarbeid utføres hvitt. Det vil være tilfellet når skattesatsen er så lav at både den svarte sektoren og husholdningssektoren elimineres, som i likevekt A. Velferd vil være lavest i likevekt C, der alt husholdningsarbeid utføres av husholdningene selv.

3.3 Likevekt når det eksisterer en svart sektor

Strand introduserer videre en svart sektor. Vi får da to nye elementer i modellen, en mekanisme for matching av tilbud og etterspørsel etter svart arbeid, og en mekanisme for oppdagelse og straff av ulovlig svart arbeid.

3.3.1 Likevekt B: Laveffektivitetsarbeiderne etterspør svart arbeid

Når det ikke eksisterer en svart sektor vil laveffektivitetshusholdningene utføre husholdningsarbeidet selv, mens høyeffektivitetshusholdningene vil etterspørre tjenestene i markedet. Dersom vi videre antar at det eksisterer en svart sektor vil noe av husholdningsarbeidet i laveffektivitetshusholdningene bli utført som svart arbeid, mens høyeffektivitetshusholdningene fremdeles vil etterspørre arbeidet i den hvite sektoren. Siden det bare er laveffektivitetsarbeidere som tilbyr arbeid i den svarte sektoren vil både kjøpere og selgere i det svarte markedet være laveffektivitetsarbeidere.

Strand definerer videre w_B som lønn for svart arbeid og inntekt fra svart arbeid er dermed $H_B w_B$. Nettogevinst for kjøpere av svart arbeid vil være

$$G_D = H_I(1 - \tau)q_I - H_B w_B. \quad (6)$$

H_I er tiden husholdningsarbeidet ville ha tatt dersom en laveffektivitetsarbeider skulle ha utført husholdningsarbeidet selv. Første ledd på høyre side av (6) representerer netto inntekt for arbeid i den hvite sektoren, som resultat av at individet nå kan tilby H_I i det hvite markedet når husholdningsarbeidet utføres av andre. Nettogevinst ved å kjøpe svart arbeid vil dermed være økt inntekt minus kostnaden av det svarte arbeidet.

Forventet gevinst av å tilby svart arbeid kan skrives som

$$G_S = H_B w_B - H_B(1 - \tau)q_I - \gamma F. \quad (7)$$

H_B er tiden det tar å utføre husholdningsarbeidet i den svarte sektoren. Denne tiden kunne alternativt vært brukt til å arbeide i den hvite sektoren. Det andre leddet på høyre side av (7) er derfor tilbydernes alternativkostnad. Tilbyderne av svart arbeid vil i tillegg ha en forventet straff dersom arbeidet oppdages. γ er sannsynligheten for at en tilbyder av svart arbeid oppdages, og F representerer størrelsen på straffen. Det er antatt at det bare er selgere av svart arbeid som blir straffet dersom handelen oppdages.

Kjøper og selger forhandler over totalt forventet overskudd, $G_S + G_D = (H_I - H_B)(1 - \tau)q_I - \gamma F$, i en Nash forhandling. Modellen antar at kjøper har relativ forhandlingsstyrke lik β , mens tilbyder har relativ forhandlingsstyrke lik $1 - \beta$. Løsningen til denne forhandlingen gir følgende uttrykk for G_D og G_S

$$G_D = \beta[(1 - \tau)(H_I - H_B)q_1 - \gamma F] \quad (8)$$

$$G_S = (1 - \beta)[(1 - \tau)(H_I - H_B)q_1 - \gamma F]. \quad (9)$$

Uttrykket inni hakeparentesen representerer forventet gevinst for både arbeidsgiver og arbeidstaker. For arbeidsgiver er det gevinst av å etterspørre svart arbeid, sammenlignet med å utføre husholdningsarbeidet selv. For arbeidstaker er det gevinsten av å jobbe svart, sammenlignet med å jobbe hvitt.

Det er ikke mulig å reklamere for svarte tjenester, hverken for kjøper eller selger. Det gjør det vanskeligere å matche tilbud og etterspørsel i den svarte sektoren, sammenlignet med i den hvite sektoren. Dette gir økte søkekostnader for begge parter. Strand antar at kjøperne av svart arbeid bruker tid lik H_S for å lete etter en tilbyder, og at tilbyderne bruker tid lik λH_S for å lete etter arbeid. Tiden man bruker for å lete etter svart arbeid kunne blitt brukt til andre ting, for eksempel arbeid i den hvite sektoren. Høyeffektivitetsindividenes netto avkastning til arbeid er lik $(1 - \tau)q_2$, og søkekostnaden for en høyeffektivitetsarbeider vil derfor være $H_S(1 - \tau)q_2$. Siden $q_2 > q_1$ vil søkekostnadene være høyere for høyeffektivitetsarbeiderne, sammenlignet med laveffektivitetsarbeiderne. Det gjør at det kun er laveffektivitetsarbeiderne som etterspør svart arbeid. Kjøperne vil ha sannsynlighet lik $\rho = h(\Theta)$ for å finne en tilbyder av svart arbeid ved å bruke tid lik H_S på å lete, og tilbyderne vil ha sannsynlighet lik $\pi = h(1/\Theta)$ for å finne en som etterspør svart arbeid ved å bruke tid lik λH_S på å lete. Θ er definert som $\Theta = N_{SB}/N_{DB}$, der N_{SB} og N_{DB} er antall aktive selgere og kjøpere i det svarte markedet, og $h'(\Theta) > 0$ og $h''(\Theta) < 0$.

Likevekt i det svarte markedet krever at forventet gevinst av å delta i det svarte markedet er lik søkekostnadene.

$$\rho G_D = H_S(1 - \tau)q_1 \quad (10)$$

$$\pi G_S = \lambda H_S(1 - \tau)q_1. \quad (11)$$

Vi setter sammen (8) og (9) og får at $G_S = [(1 - \beta)/\beta]G_D$. Videre vet vi at $\rho N_{DB} = \pi N_{SB}$ som er lik faktisk utførte svarte jobber. Siden vi allerede vet at $\Theta = N_{SB}/N_{DB}$ kan vi se at $\Theta = \rho/\pi$. Vi setter inn uttrykket for G_S i (11). Løser så (10) for G_D og setter inn. Vi bruker videre at $\rho = \Theta\pi$ og står dermed igjen med

$$\Theta = (1 - \beta)/\beta\lambda. \quad (12)$$

En nødvendig betingelse for at en likevekt i det svarte markedet skal eksistere er

$$\frac{(1-\tau)H_S q_1}{h(\frac{(1-\beta)}{\lambda\beta})} \in [G_{D \min}, G_{D \max}] \quad (13)$$

Uttrykket under brøkstreken er lik ρ , sannsynligheten for at kjøperne finner en tilbyder av svart arbeid, og uttrykket over brøkstreken er søkekostnaden. Vi kan dermed se at forventet kostnad av å finne en tilbyder av svart arbeid er lik forventet gevinst av å etterspørre svart arbeid, som ligger mellom $G_{D \min}$ og $G_{D \max}$. $G_{D \min}$ og $G_{D \max}$ finnes ved å sette $\gamma = 1$ og $\gamma = 0$ i (8).

Søkekostnaden er høyere for høyeffektivitetsindividerne, og vil dermed bli høyere enn forventet gevinst av å kjøpe svart arbeid. Det gir ikke høyeffektivitetsarbeiderne insentiv til å etterspørre svart arbeid. For en høyere skatterate vil også høyeffektivitetsindividerne etterspørre svart arbeid. Høyere τ vil redusere søkekostnaden for begge gruppene siden arbeidstid i det hvite markedet blir mindre verdifull for alle, og dermed reduserer alternativkostnaden. På samme måte vil økt skatt også redusere verdien av tiden som blir tilgjengelig som resultat av at husholdningsarbeidet utføres utenfor husholdningen. Det gjelder for begge gruppene, men endringen er størst for høyeffektivitetsarbeiderne siden de har høyest produktivitet.

All privat gevinst i det svarte markedet forsvinner som resultat av fri deltakelse i markedet. Netto gevinst vil derfor være i form av endring i offentlige skatteinntekter, brutto skatteinntekt minus kostnader knyttet til håndhevelse av skattereglene. Strand har antatt at det ikke er noen offentlige kostnader knyttet til håndhevelse av skattereglene i den hvite sektoren. Dersom noen av laveffektivitetsarbeiderne etterspør noe av husholdningsarbeidet i det svarte markedet, i stedet for å utføre arbeidet selv, vil vi i følge modellen ha en positiv velferdseffekt.

$$NR(1) = N_B[(H_1 - H_B)\tau q_1 + \gamma F - (C/N_B)] \quad (14)$$

N_B er totalt antall transaksjoner i det svarte markedet. Første ledd inni hakeparentesen representerer endring i skatteinntektene. Kjøp av svart arbeid frigjør tid for laveffektivitetsarbeiderne som de tilbyr i det hvite markedet. Resultatet er økte skatteinntekter, som representeres av leddet $H_1\tau q_1$ i (14). Uten en svart sektor vil laveffektivitetsarbeiderne utføre husholdningsarbeidet selv, mens det her er antatt at

laveffektivitetsarbeiderne vil etterspørre noe svart arbeid. Dette innebærer at deler av husholdningstjenestene nå blir tilbudt svart. Det vil derfor være en reduksjon i skatteinntektene som resultat av at noe av arbeidet utføres svart i stedet for hvitt, sammenlignet med tilfellet der alt husholdningsarbeid utføres i det hvite markedet. Reduksjonen i skatteinntektene er representert ved leddet $H_B \tau q_1$. Siden produktiviteten er lavest i husholdningen vil den frigjorte arbeidstiden til laveffektivitetsarbeiderne alltid være lenger enn tiden det tar å utføre samme arbeid svart. Leddet $H_1 - H_B$ vil derfor alltid være positivt. De to siste leddene inni hakeparentesen representerer netto offentlig inntekt fra kontroll og håndhevelse av skattereglene. Forventet inntekt fra de som blir oppdaget og straffet er γF , men håndhevelse har også en kostnad lik C/N_B . Summen av de to siste leddene er antatt å være positiv. Vi kan dermed se at $NR(1) > 0$. I dette tilfellet vil altså økt etterspørsel etter svart arbeid ha en positiv velferdseffekt.

3.3.2 Likevekt B: Høyeffektivitetsarbeiderne etterspør svart arbeid

Uten en svart sektor vil høyeffektivitetsarbeiderne kjøpe husholdningstjenestene i det hvite markedet. Dersom det eksisterer en svart sektor, og gruppen kjøper tjenestene i det svarte markedet, vil vi i dette tilfellet ha en negativ velferdseffekt. Husholdningstjenestene kunne ha vært utført mer effektivt i det hvite markedet og det vil derfor bli et effektivitetstap på grunn av lite effektiv allokering av arbeidskraft. Det vil i tillegg bli et effektivitetstap som følger av søkekostnadene knyttet til både kjøper og selger av svart arbeid og kostnaden knyttet til håndhevelse av skattereglene. Økt etterspørsel etter svart arbeid vil i dette tilfellet derfor alltid føre til at velferden i økonomien reduseres.

3.3.3 Likevekt A: Alt husholdningsarbeidet utføres hvitt når det ikke eksisterer en svart sektor

I dette tilfellet er skatteraten τ tilstrekkelig lav til at vi er i likevekt A, der både høy- og laveffektivitetsarbeiderne etterspør husholdningsarbeidet i markedet, men skattesatsen er samtidig tilstrekkelig høy til at det kan lønne seg å kjøpe svart arbeid. Det er kun laveffektivitetsarbeiderne som vil etterspørre husholdningstjenester i det svarte markedet, siden de har lavest søkekostnad. I dette tilfellet vil den svarte sektoren ha en negativ velferdseffekt, men velferdstapet per transaksjon i det svarte vil være mindre enn i likevekt B,

der bare høyeffektivitetsarbeidere kjøper svart arbeid. Det er grunnet lavere søkekostnader, siden det i dette tilfellet er laveffektivitetsarbeiderne som etterspør svart arbeid, og ikke høyeffektivitetsarbeiderne.

3.3.4 Likevekt C: Både høy- og laveffektivitetsarbeiderne utfører arbeidet i husholdningen når det ikke eksisterer en svart sektor

I likevekt C vil begge gruppene utføre husholdningsarbeidet selv dersom det ikke eksisterer en svart sektor. Med en svart sektor er det fremdeles ingen av husholdningene som vil etterspørre hvite husholdningstjenester, men både høy- og laveffektivitetsindividerne kan etterspørre svart arbeid.

Når laveffektivitetsarbeiderne etterspør svart arbeid vil vi ha samme positive velferdseffekt av økt svart arbeid som i likevekt B, der laveffektivitetsarbeiderne kjøper svart arbeid. En økning i etterspørsel etter svart arbeid vil gi økt velferd, siden den svarte sektoren er mer effektiv, sammenlignet med at laveffektivitetsarbeiderne skal utføre arbeidet i husholdningen selv. Hovedforskjellen på denne likevekten og likevekt B er at høyeffektivitetsarbeiderne nå utfører arbeidet selv, i stedet for å kjøpe disse tjenestene i det hvite markedet. Når høyeffektivitetsarbeiderne etterspør svart arbeid vil det også oppstå en positiv velferdseffekt. Denne velferdseffekten vil i tillegg være større enn for tilfellet der laveffektivitetsindividerne etterspør svart arbeid, siden produktivitetsforskjellene er større.

Strand (2005) konkluderer med at svart arbeid alltid vil ha en positiv velferdseffekt når etterspørsel etter svart arbeid øker på bekostning av at husholdningene utfører mindre av arbeidet selv. Modellen antar at produktiviteten er lavest i husholdningen, og vi vil dermed få økt produktivitet. Svart arbeid vil på den andre siden ha en negativ velferdseffekt når svart arbeid øker på bekostning av hvitt arbeid. Når skattesatsen er tilstrekkelig lav er det ikke grunnlag for en svart sektor. Søkekostnadene, kombinert med den lave produktiviteten gjør at den svarte sektoren elimineres. Husholdningene etterspør husholdningsarbeid og -tjenester i markedet når skattesatsen er lav, og utfører arbeidet selv når skattesatsen er høy. Når den svarte sektoren eksisterer på bekostning av den hvite sektoren vil velferd reduseres og den svarte sektoren er derfor ikke ønskelig. Høyere skattesats vil redusere effektiviteten i økonomien ved at husholdningsarbeid ikke lenger utføres i det hvite markedet, men i det svarte markedet eller i husholdningen hvor produktiviteten er lavere. Endring i skattesats kan

ha ulike effekter, avhengig av nivået på skattesatsen i utgangspunktet. Dersom myndighetene vet hvilken av likevektene vi er i, A, B eller C, kan de regulere dette ved å sette verdier av sannsynlighet for å bli tatt og størrelse på straff, γF . Myndighetene kan dermed oppfordre til svart arbeid i tilfeller der det gir gevinst, som i likevekt C ved å redusere straffen. Dette er selvsagt en politisk umulig løsning: myndighetene kan ikke oppfordre til noe de selv har bestemt er ulovlig. Et alternativ er å ta i bruk ordninger som ROT- og RUT-fradraget.

3.4 Fradrag og arbeidstilbud

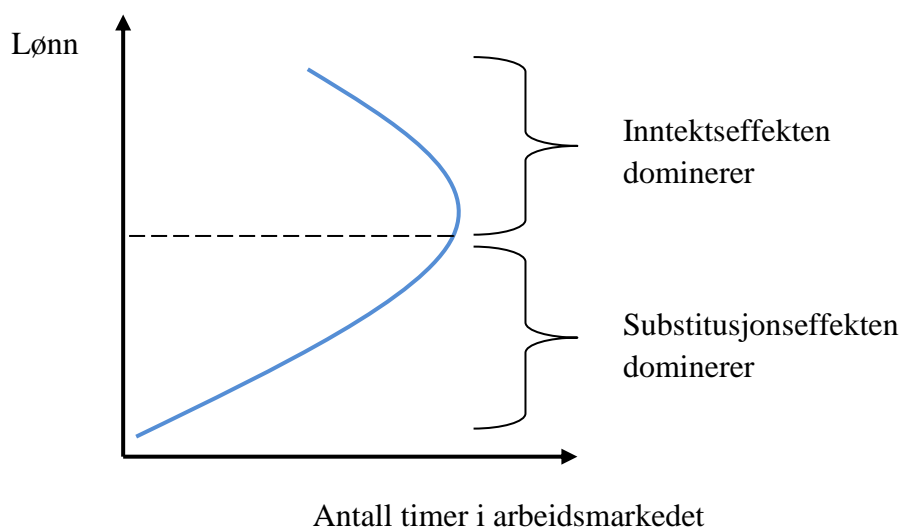
Strand (2005) beskriver effektivitetstapet som følger av at arbeid i markedet er beskattet, mens egeninnsats i hjemmet ikke er det. I denne delen vil jeg utdype ytterligere sammenhengen mellom inntekt og arbeidstilbud, og hvordan et skattefradrag for arbeid i hjemmet kan påvirke aktørenes arbeidstilbud. Det er flere faktorer som påvirker hvordan vi allokterer tilgjengelig tid, der inntekt er antatt å være en viktig faktor. Skattefradrag for arbeid i hjemmet påvirker netto inntekt, og kan dermed også påvirke fordelingen av tid mellom arbeid i markedet, egeninnsats i hjemmet og fritid.

Strand (2005) antar at både lav- og høyeffektivitetsarbeiderne har tid lik 1 som de kan bruke til å tilby arbeid i det hvite markedet, arbeid i det svarte markedet, eller arbeid i hjemmet. Modellen ser dermed bort i fra fritid, og en reduksjon i egeninnsats i hjemmet vil alltid lede til økt arbeidstilbud. Strand tar i tillegg utgangspunkt i en gitt mengde nødvendig arbeid som må utføres i hjemmet, W_H . Dermed ser modellen bort fra to potensielt viktige effekter av et skattefradrag: Økt fritid og økt mengde tjenester i hjemmet.

Som vi skal se vil skattefradrag ha en inntektseffekt. Den økte inntekten kan lede til at husholdningene ønsker å ta ut mer fritid, som vil redusere arbeidstilbudet. Inntektseffekten kan også føre til at aktørene ønsker å bruke mer på tjenester i hjemmet. Den positive velferdseffekten som vises i modellen er basert på antakelsen om at all ekstra tid, som resultat av at noen andre utfører husholdningsarbeidet, hvitt eller svart, brukes til å tilby arbeid i det hvite markedet. Det er heller ikke sikkert alle som vil har mulighet til å jobbe flere timer. Hvor mange timer man har mulighet til å tilby i det hvite markedet avhenger av stillingsstørrelse og type jobb. Det kan derfor tenkes at noen ønsker å jobbe mer, men at de ikke har muligheten.

Jeg vil nå se nærmere på individenes valg av arbeidstilbud. Det teoretiske utgangspunktet er konsumentenes valg mellom arbeid i markedet og fritid. Egeninnsats i hjemmet er dermed

ikke eksplisitt modellert, men vi kan tenke oss at det er en del av fritiden. Vi antar at aktørene bruker inntekten på konsumgoder, og aktørene kan dermed etterspørre konsumgoder eller fritid. Prisen på fritid er lønn etter skatt. En reduksjon i inntektsskatt vil dermed ha to ulike effekter, en inntektseffekt og en substitusjonseffekt. Substitusjonseffekten er effekten av at fritid blir relativt dyrere når skattesatsen går ned. Konsumenten substituerer seg bort fra konsum av fritid. Når aktørene etterspør mindre fritid øker arbeidstilbudet. Inntektseffekten vil ha motsatt effekt. Høyere nettolønn gjør at aktørene kan jobbe mindre, og fremdeles få utbetalt samme lønn. Siden fritid regnes som et normalt gode resulterer dette i økt etterspørsel etter fritid og redusert arbeidstilbud. Man antar vanligvis at arbeidstilbudet først øker og deretter reduseres med økt lønn (Bernheim og Whinston, 2008). Dersom egeninnsats i hjemmet inkluderes som noe annet enn en del av fritiden vil det gjøre analysen mer komplisert. Det gjør at økt arbeid i markedet kan oppnås både ved å redusere fritid og ved å redusere egeninnsats i hjemmet. Kurven for arbeidstilbud er illustrert i figur 1.

Figur 1: Arbeidstilbudskurven

Ulike grupper i økonomien reagerer ulikt på endring i inntekt. Gruppene som reagerer sterkest på endring i inntekt er gruppene med lav utdanning og lav lønn, mens personer med høy inntekt vil reagere mindre på endring i lønn (Jørgensen, Ognedal, og Strøm, 2004). I familier der begge jobber fulltid, vil en inntektsøkning trolig ha liten effekt på arbeidstilbudet. Men for

noen grupper vil arbeidstilbudet være mer elastisk, for eksempel for dem som jobber deltid. Da kan økt lønn ha betydning for arbeidstilbudet (Bernheim og Whinston, 2008).

Når man får barn øker mengden arbeid i hjemmet betraktelig. Aktørene må ikke bare velge mellom arbeid og fritid, men også mellom egeninnsats i hjemmet og arbeid i arbeidsmarkedet. Økt behov for arbeid i hjemmet øker fordelene med spesialisering i husholdningen, og lønn kan være med å bidra til hvordan menn og kvinner spesialiserer seg i arbeidsmarkedet og i hjemmet. Flere studier viser at det å få barn reduserer både menn og kvinners arbeidstilbud. Cools og Strøm (2012) studerer inntektselastisitetene for familier i Norge fire år før og etter at de har fått barn og finner at arbeidstilbud reagerer sterkere på endring i inntekt etter at de fikk barn. Det indikerer at det å få barn gjør at arbeid i hjemmet blir et enda nærere substitutt for arbeid i arbeidsmarkedet. Dette gjelder spesielt for mor, og er vist ved en mer positiv egenlønnselastisitet. Egenlønnselastisitet viser hvor mange prosent arbeidstilbudet endres dersom inntekten endres med en prosent. Substitusjonseffekten for kvinners arbeidstilbud er sterkere etter barn, som vil si at kvinner med relativt høyere lønn reduserer ukentlige arbeidstimer relativt mindre etter at de får barn. Cools og Strøm finner også at foreldrenes totale arbeidstimer i større grad er substitutt for hverandres timer, vist ved en mer negativ krysslønnselastisitet. Krysslønnselastisiteten viser hvor mange prosent arbeidstilbudet endres når partnerens lønn endres med en prosent. Positiv egenlønnselastisitet gjør at økt lønn for mor vil føre til at hun øker arbeidstilbudet, og negativ krysslønnselastisitet gjør at økt lønn for mor fører til at far vil redusere sitt arbeidstilbud. Det vil si at i familier der mor har relativt høy lønn vil hun jobbe mer, men far vil jobbe mindre. Det vil derfor, i følge Cools og Strøm, være begrenset hvor mye inntekt påvirker foreldres totale arbeidstilbud.

Cools og Strøm (2012) finner at det å få barn i gjennomsnitt reduserer ukentlige arbeidstimer med 12 prosent for mor og 1,5 prosent for far. Egenlønnselastisiteten er estimert til å være -0,47 for kvinner før barn, og 0,13 etter barn. Det vil si at før man får barn vil 1 prosent økning i egen lønn føre til en reduksjon i arbeidstilbud på 0,47 prosent, og samme lønnsøkning vil føre til 0,13 prosent positiv økning i arbeidstilbud etter barn. Lønn må derfor øke med 100 prosent for å veie opp for reduksjonen på 12 prosent i arbeidstilbud for kvinner. Menns krysslønnselastisitet er lik -0,040, som vil si at 1 prosent økning i mors lønn vil føre til en reduksjon i fars arbeidstilbud på 0,040 prosent. Det viser at det er nødvendig med store inntektsendringer for å motivere småbarnsfamilier til å endre sitt arbeidstilbud.

Skattereduksjon for arbeid i hjemmet reduserer differansen mellom prisen som settes på å utføre arbeid i hjemmet selv, målt som egen nettolønn, og prisen på hvitt arbeid, målt som arbeidstakers bruttolønn. Skattereduksjonen kan gjøre det mer attraktivt å betale for å få utført husholdningstjenester av andre, mens man selv kan tilby flere timer i arbeidsmarkedet. En av effektene av skattereduksjon på arbeid i hjemmet kan dermed være økt arbeidstilbud og redusert mengde egeninnsats, som gir en velferdseffekt i modellen.

Strand (2005) inkluderer ikke fritid, men dersom vi tar utgangspunkt i at aktørene i tillegg til å velge mellom arbeid i markedet og egeninnsats i hjemmet også kan velge fritid, kan en effekt av skattereduksjon på arbeid i hjemmet være økt fritid. Fradraget fører til høyere nettolønn, som gjennom inntektseffekten kan lede til at fritid oppfattes som relativt billigere. Som vi senere skal se er det er gruppen med høyest inntekt som i størst grad benytter seg av skattereduksjonsordningene i Sverige. Dersom det stemmer at gruppen med høyest inntekt har uelastisk arbeidstilbud kan skattereduksjon på arbeid i hjemmet føre til en reduksjon i innbetalte skatter, uten at vi vil se noen særlig endring i arbeidstilbud. Flere inntektsgrupper i befolkningen må benytte seg av fradraget i større grad for at vi skal se en endring i arbeidstilbud.

Cools og Strøm (2012) konkluderer med at økt lønn for kvinner ikke vil endre foreldres totale arbeidstilbud siden foreldres arbeidstilbud er nærere substitutter for hverandre etter barn. Dersom vi tar utgangspunkt i deres resultater vil det være begrenset hvor stor effekt skattereduksjon på arbeid i hjemmet vil ha på småbarnsfamiliers totale arbeidstilbud. En del av motivasjonen for RUT-fradraget er å fremme likestilling, og økt lønn for mor gjør at mor jobber mer, og far jobber mindre. Det kan derfor diskuteres om et skattefradrag på arbeid i hjemmet kan bidra til å gi kvinner og menn like rettigheter til å kombinere jobb og familieliv. Men det er forutsatt at det er mor som betaler for tjenestene som gir rett til fradrag.

3.5 ROT- og RUT- fradrag i modellen

Jeg vil i denne delen se på hvordan et skattefradrag for arbeid i hjemmet vil påvirke aktørenes valg i modellen. En ordning som ROT- og RUT-fradraget i Sverige innebærer at kjøper får et tilskudd som er en andel av kjøpsbeløpet, opp til et gitt maksimumsbeløp. Jeg vil modellere dette ved å inkludere en variabel i modellen som representerer ROT- og RUT-fradraget, μ , og se på hvordan dette endrer likevektene i modellen.

Et skattefradrag for husholdningstjenester vil endre (1), netto disponibel inntekt når husholdningsarbeidet kjøpes i det hvite markedet. I Sverige er fradraget 50 prosent av kostnaden, opp til maksimumsbeløpet μ , der $\mu = 50\,000$ svenske kroner. Dersom H er antall timer husholdningsarbeid kjøpt i markedet og q_1 er timeprisen vil kjøper få utbetalt fradrag lik $(0,5)Hq_1$, opp til maksimumsfradraget μ . Det vil si at dersom 50 prosent av Hq_1 er mindre enn μ får man utbetalt $(0,5)Hq_1$, og dersom 50 prosent av Hq_1 overstiger maksimumsfradraget får man utbetalt μ . I modellen antas det at nødvendig husholdningsarbeid er en gitt mengde lik W_H og at man enten utfører husholdningsarbeidet selv, eller at arbeidet etterspørres i markedet. Det vil derfor aldri være tilfellet at bare en del av husholdningsarbeidet etterspørres i markedet. Jeg antar at etterspørselen etter hvite husholdningstjenester er høyere enn beløpet som dekkes av fradraget, det vil si at $(0,5)Hq_1 > \mu$ for alle, slik at de som kjøper arbeidet i markedet alltid vil få utbetalt maksimalt fradrag. Uttrykket for netto disponibel inntekt når husholdningsarbeidet kjøpes hvitt vil se ut som

$$R(i, W)^* = (1 - \tau)q_i - (Hq_1 - \mu). \quad (1)^*$$

Husholdningenes kostnad ved at husholdningsarbeidet utføres i det hvite markedet, $Hq_1 - \mu$, er nå lavere som resultat av skattefradraget. Når skattefradraget utnyttes fullt ut vil ikke marginalkostnaden endres, og det har vi antatt er tilfellet i denne modellen.

3.5.1 Likevekt uten en svart sektor

Dersom svart sektor ikke eksisterer vil vi fremdeles ha tre mulige utfall: at alt husholdningsarbeidet utføres i det hvite markedet, at alt husholdningsarbeidet utføres i husholdningen, eller at en av gruppene etterspør hvitt arbeid og den andre gruppen utfører arbeidet selv.

Jeg ser først på likevekt A: Høy- og laveeffektivitetsarbeiderne etterspør begge husholdningsarbeidet i markedet dersom $R(i, W)^* > R(i, H)$. Det er tilfellet når

$$q_{iH} \leq q_i(1 - \tau)W_H / [W_H - \mu] \quad \text{for } i = 1, 2. \quad (3)^*$$

I likevekten A kjøper alle individene husholdningsarbeidet i markedet allerede, selv uten mulighet for skattefradrag. Det vil de fremdeles gjøre, men det vil bli billigere for kjøper på grunn av fradraget. Siden både μ og W_H er positive gitte størrelser i modellen kan vi se at høyresiden av uttrykket i $(3)^*$ er større, sammenlignet med samme uttrykk uten fradrag, (3).

Det gjør at man lettere vipper over i en likevekt, der begge gruppene etterspør husholdningstjenestene i markedet. Vi ser at med skattefradraget kan skattesatsen være høyere eller hvit lønn lavere uten at det leder til at aktøren velger egeninnsats i stedet for kjøp i markedet. Ved likhet i (3)* finner vi parameterverdiene som gjør at aktørene er indifferente mellom å kjøpe hvitt og egeninnsats.

Virkningene av skattefradraget for likevektene B og C vil være tilsvarende som i A: Skattefradraget gjør det mer attraktivt å kjøpe tjenestene i markedet, og for tilstrekkelig høy verdi kan det lede til at økonomien vippes over i en likevekt der det er flere som kjøper hvitt arbeid, i stedet for å utføre arbeidet selv. I modellen gir dette en samfunnsøkonomisk gevinst.

3.5.2 Likevekt når det eksisterer en svart sektor

Et skattefradrag for arbeid i hjemmet leder til at det blir relativt mer attraktivt å kjøpe husholdningstjenester i stedet for å utføre arbeidet selv. Fradraget gjør det også mer attraktivt å kjøpe hvite tjenester, sammenlignet med å kjøpe samme tjenestene svart. Vi kan derfor se at også her kan fradraget lede til at man går fra en likevekt til en annen.

Hvis vi ser på tilfellet hvor fradraget ikke er stort nok til å gjøre svart arbeid ulønnsomt vil ikke fradraget påvirke likevekten i det svarte markedet: Dersom vi antar at lønn for svart arbeid, w_B , ikke påvirkes av skattefradraget vil ROT- og RUT- fradraget ikke inngå i (6) og (7), og gevinst for kjøper og selger av svart arbeid vil være uendret. Det gjør at mengden svart arbeid er uendret når svart arbeid er mer attraktivt enn hvitt arbeid for en gruppe.

Dersom ROT- og RUT- fradraget har ønsket effekt, og andel svart arbeid reduseres, kan det tenkes at fradraget påvirker gevinsten til tilbyderne av svart arbeid. Reduksjon i den svarte sektoren gir økte søkekostnader for kjøper og selger siden søkekostnaden avhenger av antall tilbydere og kjøpere i markedet. Med økte søkekostnader må forventet gevinst av å delta i det svarte markedet være høyere for at det skal bli likevekt i markedet.

4 Fradragets effekt på mengde svart arbeid

En av årsakene til at den svarte sektoren kan være så stor er konkurransefordelen den reduserte prisen gir. Det kan diskuteres om skattefradrag for arbeid i hjemmet kan bidra til mer rettferdig konkurranse mellom svart og hvit sektor, og slik redusere mengden svart arbeid. Svart arbeid kan lede til en konkurransevridning, der de minst effektive bedriftene overlever fordi de ikke betaler skatt, på bekostning av de mer effektive bedriftene som dermed har høyere kostnader. Det kan lede til en lavere gjennomsnittsproduktivitet, der det er de ærlige aktørene som blir taperne siden de må konkurrere med de lave prisene, men betaler full skatt. En sektor med mye svart arbeid kan derfor bli for stor i forhold til hva som er samfunnsøkonomisk optimalt. Bransjene med mye svart arbeid trekker til seg for mye ressurser, på bekostning av sektorene hvor det ikke er like mye svart arbeid (Barth og Ognedal, 2004). Et skattefradrag for arbeid i hjemmet vil redusere differansen i pris for svarte og hvite husholdningstjenester. Det kan føre til mer rettferdig konkurranse mellom aktørene som driver svart og aktørene som driver hvitt. På samme måte kan det oppstå en ny type vridning. Vi kan få en vridning mot sektorene som omfattes av skattefradraget. Husholdningssektoren kan bli for stor, sammenlignet med det som er optimalt, med en unaturlig høy etterspørsel etter tjenestene som gir rett til fradrag.

Differansen i pris mellom svart og hvitt arbeid er for mange motivasjonen til å kjøpe arbeidet svart. Et skattefradrag for arbeid i hjemmet vil redusere denne prisdifferansen, og det kan derfor diskuteres om fradraget kan bidra til å øke etterspørselen etter hvite tjenester. Vi skal se nedenfor at dette ikke trenger være tilfelle, spesielt ikke dersom fradraget er lite i forhold til hvit etterspørsel.

Strand (2005) tar utgangspunkt i at aktørene kan velge svart arbeid, hvitt arbeid eller egeninnsats i hjemmet. Siden det ikke er mulig med en kombinasjon av de ulike typene arbeid vil det ikke være noen marginaleffekter i modellen. Det er mer realistisk å anta at en stor del av tilbyderne av svart arbeid også jobber hvitt, og at kjøperne etterspør en kombinasjon av svarte og hvite tjenester. Ognedal (2013) ser på kjøpernes og selgernes tilpasning i markedet og studerer effekten av et skattefradrag for husholdningstjenester på mengden svart arbeid når husholdningene kan kombinere svart og hvitt arbeid.

Kjøperne ønsker å maksimere nytte $U(X,S)$, der X er materielle goder og S er husholdningstjenester. Det er antatt at husholdningstjenestene må kjøpes i markedet, som ved for eksempel håndverkertjenester der det bare er mulig med en liten del egeninnsats.

Tjenestene kan videre etterspørres svart eller hvitt, der u er antall timer svart arbeid og h er antall timer hvitt arbeid. En time svart arbeid er antatt å være mindre effektiv sammenlignet med en time hvitt arbeid, det vil si $S = h + bu$, der $b < 1$. Pris på hvite tjenester er satt lik p og pris på svarte tjenester er satt lik q . For at husholdningene skal etterspørre både svart og hvitt arbeid må prisen være slik at husholdningene er indifferente mellom å kjøpe svart og hvitt arbeid. Pris bestemmes der en enhet S koster det samme, uavhengig av om den kjøpes svart eller hvitt, som vil si at $q = bp$. Siden svart arbeid er antatt å være mindre effektivt enn hvitt arbeid må svart arbeid derfor være billigere.

Selgerne bestemmer sammensetning av hvitt arbeid H og svart arbeid U for å maksimere total inntekt π , der

$$\pi = (1 - t)pH + qU - \phi(qU)qU\tau.$$

Hvor mye arbeid som ønskes tilbudt svart eller hvitt avhenger av skattesatsen t , bruttolønn for hvitt arbeid pH , nettolønn for svart arbeid qU , og sannsynligheten for å bli tatt og eventuell straff, $\phi(qU)qU\tau$. Unndratt beløp vil øke med skattesatsen og reduseres med forventet straff.

Et skattefradrag for husholdningstjenester kan tenkes å påvirke selgers og kjøpers tilpasning i markedet, og dermed også mengden svart arbeid. I motsetning til ROT- og RUT-fradraget i Sverige antar Ognedal at skattefradraget går til selger, og ikke til kjøper. Hun antar at selger slipper å betale skatt for inntil et beløp K fra hver husholdning.

Dersom husholdningene allerede kjøper mer hvitt arbeid enn det maksimale skattefrie beløpet, det vil si $ph > K$, vil fradraget ikke påvirke mengden svart arbeid. Selgernes beslutning om hvor mye svart arbeid de ønsker å tilby avhenger av marginal gevinst og marginal forventet straff. Den optimale mengden endres ikke av fradraget så lenge fradraget er lite nok til at det kan brukes til å redusere skatten for det hvite arbeidet. Skattefradraget vil dermed ikke påvirke selgernes beslutning om hvor mye svart arbeid de ønsker å tilby, og fradraget har ingen betydning for mengde svart arbeid. Dersom tilbyderne i tillegg har andre kjøpere som ikke gir rett til fradrag vil fradragstjenestene bli de mest attraktive å utføre. Kjøpere som ikke gir rett til fradrag kan være kjøpere som allerede har brukt opp maksimumsbeløpet, eller

kjøpere som ikke gir rett til fradrag, som for eksempel bedrifter. Det kan tenkes at tilbyderne vil konkurrere om fradragskjøperne, og at prisen for disse tjenestene presses ned. Det er dermed kjøperne som vil ende opp med gevinsten av fradraget, selv om fradraget formelt sett går til selger. Lavere pris på husholdningstjenestene gir økt inntekt til husholdningene, som kan gi økt etterspørsel etter hvite tjenester.

Vi antar nå at husholdningenes totale kjøp er større enn maksimumsbeløpet som kan trekkes fra, men at fradraget er større enn husholdningenes hvite kjøp. Det vil si at $p_h < K < p_h + q_u$. For at fradraget skal kunne utnyttes fullt ut må større del av tjenestene utføres i det hvite markedet. Dersom alle kjøperne gir rett til fradrag må mengden svart arbeid reduseres for at fradraget skal kunne utnyttes fullt ut. Men dersom det også eksisterer kjøpere som ikke gir rett til fradrag, som er indifferente mellom å kjøpe svarte eller hvite tjenester, kan selgerne skyve mer svart arbeid over på disse. Mengden svart arbeid vil da være uendret, selv med fradraget. Det er trolig vanskeligere for bedrifter å kjøpe svart arbeid, og det gjør det vanskeligere å skyve mer svart arbeid over på denne gruppen. Dersom kjøperne som ikke gir rett til fradrag er bedrifter vil unndragelsen derfor trolig reduseres.

Vi antar videre at husholdningenes totale kjøp er lavere enn maksimumsbeløpet for alle husholdningene. Det vil si at $p_h + q_u < K$. Det gjør at husholdningenes kjøp vil bli skattefrie. Selgerne vil igjen konkurrere om kjøperne som etterspør tjenester som gir rett til fradrag, og prisen vil presses ned. Dersom vi antar at S er et normalt gode, vil lavere pris føre til økt etterspørsel etter hvite tjenester. Effekten på mengden svart arbeid avhenger av om selgerne klarer å skyve tilsvarende mer svart arbeid over på andre grupper uten å redusere q . Det er rimelig å anta at q må reduseres for at kjøperne fremdeles skal være indifferente mellom å kjøpe svarte og hvite tjenester, og det vil redusere mengden svart arbeid.

Vi kan derfor se at et skattefradrag for husholdningstjenester kan ha liten eller ingen effekt på mengde svart arbeid dersom andelen svart arbeid kan skyves over på andre kjøpere enn dem som gir rett til fradrag (Ognedal, 2013). Det samme vil gjelde dersom skattefradraget gis til kjøper, som ved ROT- og RUT-fradraget. Det er ikke sikkert at fradraget vil ha stor effekt på mengden svart arbeid dersom selger kan skyve optimal mengde svart arbeid over på andre kjøpere som ikke gir rett til fradrag. For både ROT- og RUT-arbeid kan det være arbeid utført i bolig som ikke eies av en husholdning, som vasking av kontorlokaler.

Barth og Ognedal (2004) diskuterer betydningen av normer og moral for tilbud og etterspørsel etter svart arbeid. Det er moralske kostnader knyttet til både tilbud og etterspørsel, der en moralsk kostnad kan være dårlig samvittighet som følge av å ha gjort noe ulovlig, eller at man er bekymret for å bli dømt av andre i samfunnet. Dersom svart arbeid er akseptabelt vil denne typen kostnad være lav. Barth og Ognedal argumenterer for to likevekter, en likevekt med lav unndragelse og en likevekt med høy unndragelse. Andres valg av unndragelse av skatt har stor betydning for egne handlinger og det vil derfor være tilfellet at «alle» eller «ingen» unndrar. Det kan tenkes at endring i moral kan gi varig endring i mengde svart arbeid, dersom man kommer i likevekten med lav unndragelse (Barth og Ognedal, 2004). Dersom et skattefradrag for husholdningstjenester gjør at færre etterspør svart arbeid kan det påvirke aktørenes holdninger til svart arbeid. Det kan derfor tenkes at fradraget kan bidra til å vippe økonomien over i likevekten med lav unndragelse. Men dersom fradraget gjør at vi kommer i likevekten med lav unndragelse kan økonomien fremdeles komme over i likevekten med høy unndragelse på lang sikt, dersom prisene tilpasser seg.

Det vil også være andre faktorer som bestemmer etterspørsel etter svart arbeid, utenom pris. Det kan for eksempel være at selger og kjøper har opparbeidet seg et forhold over flere år, eller at det svarte arbeidet utføres av bekjente. Det er også en del papirløse immigranter som jobber svart i husholdningssektoren. Papirløse immigranter har ikke mulighet til å jobbe hvitt og denne delen av den svarte sektoren kan bare forsvinne ved at de papirløse arbeiderne presses ut av markedet, og erstattes av hvitt arbeid. I Sverige finnes det indikasjoner på at de papirløse immigrantene fremdeles arbeider i husholdningssektoren. Dersom prisdifferansen er stor nok mellom svart og hvitt arbeid vil det finnes etterspørsel etter svart arbeid. Lønnen til arbeiderne som jobber svart må da være så lav at den fremdeles er lavere enn timeprisen der fradraget er trukket fra. Papirløse immigranter er arbeidere med liten forhandlingskraft som må godta en mye lavere lønn. Tilbydere av svart arbeid som i tillegg jobber hvitt er ikke avhengig av den svarte jobben for å overleve, og kan dermed sette høyere krav og kreve høyere lønn. Det kan derfor tenkes at det finnes en todelt svart sektor, en del med ekstremt lave priser, og en del med høyere mer normale priser. Delen av den svarte sektoren som består av papirløse immigranter jobber ikke svart for å øke sin egen fortjeneste, men for at det ikke er mulig å motta hvit lønn. For å redusere denne delen av den svarte sektoren er det ikke nok med endring i skattereglene (Skatteverket, 2011).

5 Alternativ til skattefradrag

Blomquist, Christiansen, og Micheletto (2010) diskuterer betydningen av offentlig bruk av skatteinntektene for effektiviteten i økonomien. Hovedpoenget er at deler av inntektsskatten ikke vil lede til et effektivitetstap dersom skatteinntektene brukes til å finansiere visse typer private goder. De mener at deler av skatten vil reflektere kostnaden av å arbeide, og derfor ikke vil føre til et effektivitetstap.

Ett eksempel på et slikt gode er barnehage tilbud. Godet er nødvendig for at man skal kunne jobbe dersom man har barn, og man etterspør like mange timer av godet som man tilbyr timer i arbeidsmarkedet. Dersom det ikke finnes en offentlig sektor vil individet ikke betale skatt og kjøpe barnepass i markedet. Da vil netto inntekt for en times arbeid være lik lønn, der man trekker fra kostnaden knyttet til å jobbe, som i dette tilfellet er prisen man betaler for barnepass. Beslutningen om antall timer i arbeidsmarkedet vil være både privatøkonomisk og samfunnsøkonomisk effektiv, og det vil ikke oppstå et effektivitetstap. Vi antar videre at det offentlige tilbyr gratis barnehage som finansieres gjennom inntektsskatt. Dersom nivået på skatten settes slik at barnepass fullt finansieres av skatteinntektene vil inntektsskatten erstatte markedsprisen, og kostnaden av å arbeide vil være uendret. Å finansiere barnehage tilbud ved hjelp av inntektsskatt vil derfor ikke lede til et effektivitetstap. Det samme vil gjelde for andre offentlig finansierte private goder som for eksempel eldreomsorg. Blomquist, m.fl. tar utgangspunkt i at effektiviteten i økonomien ikke avhenger av størrelsen på inntektsskatten, men hvordan skatteinntektene brukes. De argumenterer derfor for at land med høy inntektsskatt kan ha lavere effektivitetstap, sammenlignet med land med lavere inntektsskatt. De skandinaviske landene er eksempler på land med høy skattesats, der stor del av skatteinntektene brukes til offentlig finansiering av private goder. En stor del av offentlig forbruk brukes til å finansiere tjenester som kommer familier til gode, som barnepass, eldreomsorg, og andre støtteordninger som gjør det mulig å arbeide. En av grunnene til at arbeidstilbudet i Skandinavia er så høyt, på tross av høyt skattenivå, kan være bruken av offentlige utgifter, og at store deler av skatten dermed ikke vil føre til effektivitetstap (Blomquist, m.fl. , 2010).

Dersom det stemmer at et effektivitetstap ikke vil oppstå som følge av inntektsskatt dersom skatteinntektene brukes til å finansiere utvalgte private goder kan skattefradrag på arbeid i hjemmet ha en negativ effekt. Skattefradrag for arbeid i hjemmet kan gi reduserte

skatteinntekter, og dermed også redusert tilbud av de samme velferdsgodene, som barnehagetilbud og eldreomsorg.

Det kan tenkes at virkningen av skattefradrag vil bli en annen når en stor del av husholdningsarbeidet allerede utføres av det offentlige. Familier får allerede 8 timers rimelig barnepass, som gjør at det trolig skal mye til før familier tilbyr flere timer i arbeidsmarkedet. Det kan derfor tenkes at inntektseffekten vil dominere, slik at aktørene blant annet velger å ta ut mer fritid.

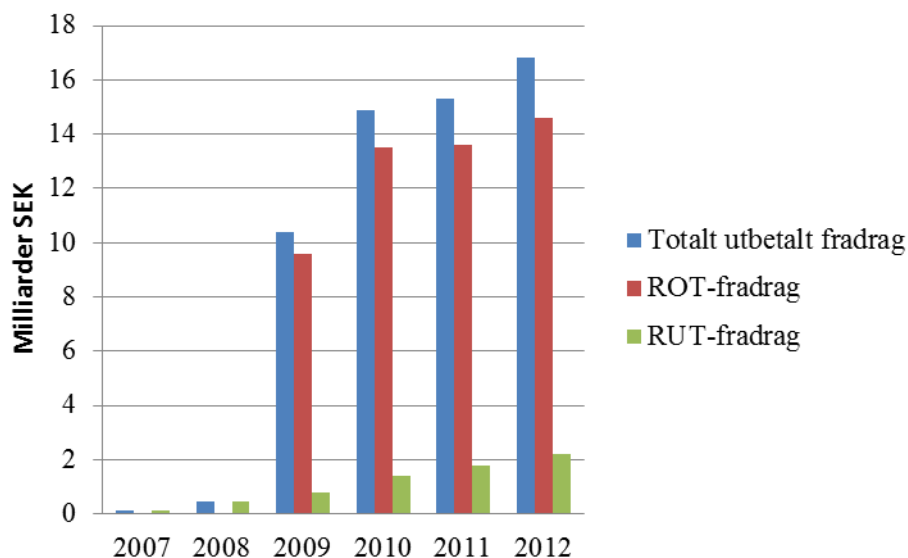
6 Inntekts- og substitusjonsvirkningene av ROT- og RUT-fradraget

Det er ønskelig å gjøre en empirisk studie av virkningene av ROT- og RUT-fradraget i Sverige, men mangel på data gjør dette vanskelig. Jeg vil imidlertid se på tall fra Skatteverket som kan gi en indikasjon på virkningene av fradragene. Skatteverket produserte i 2011 en rapport som blant annet har som mål å studere i hvilken grad fradraget har lyktes i å redusere mengden svart arbeid, og om det har oppstått andre vridninger som følge av fradraget. Hvem som benytter seg av fradragene kan si noe om inntekts- og substitusjonseffektene av fradraget. Rapporten baserer seg blant annet på en spørreundersøkelse som inkluderer kjøpere av ROT- og RUT-arbeid. At rapporten er basert på en spørreundersøkelse gjør at tallene er usikre, siden svarene baserer seg på hypotetiske spørsmål.

6.1 ROT- og RUT-fradragets effekt på mengde svart arbeid og egenproduksjon

Strand (2005) viser at velferd vil være maksimert når det er full spesialisering og alle husholdningene etterspør husholdningstjenestene i det hvite markedet. Dette tilsier at vi vil få økt velferd dersom ROT- og RUT-fradragene øker etterspørselen etter hvitt arbeid, på bekostning av svart arbeid, og egeninnsats i hjemmet. Skatteverket (2011) har spurt kjøperne av ROT- og RUT-arbeid om hvordan husholdningstjenestene ville ha blitt utført dersom fradraget ble fjernet. Det kan gi en antydning til hvorvidt fradragene har en effekt på mengde svart arbeid og egeninnsats i hjemmet.

I 2012 betalte Skatteverket ut 16,8 milliarder svenske kroner i ROT- og RUT-fradrag, der ROT-avdraget bestod av 14,6 milliarder svenske kroner, mens RUT-avdraget bestod av 2,2 milliarder svenske kroner (Skatteverket, 2013).

Figur 2¹: Utbetalt fradrag i perioden 2007 – 2012.

RUT-arbeid er arbeid som tradisjonelt sett har blitt gjort i hjemmet, som for eksempel rengjøring, mens ROT-arbeid oftere krever fagkunnskaper, som rørlegger- eller snekkerarbeid. Det vil si at produktivitetsforskjellene er større for ROT- arbeid enn for RUT-arbeid. Mens bare 8 prosent av RUT-kjøperne oppgir at de ikke kan utføre rengjøringsarbeidet selv, er det 73 prosent som oppgir at de ikke kan utføre ROT-arbeidet selv. Nesten ingen av ROT-kjøperne oppgir at de kan utføre arbeidet på kortere eller samme tid som dersom de kjøper tjenestene i markedet, mens det samme tallet for kjøperne av rengjøring er 30 prosent. I 2010 stod rengjøring for 89 prosent av utført RUT-arbeid (Skatteverket, 2011). Alternativet for å kjøpe RUT-arbeid hvitt er dermed å kjøpe svart arbeid eller å utføre arbeidet selv, mens alternativet til hvitt ROT-arbeid er å kjøpe arbeidet svart eller å ikke få arbeidet utført.

¹ Data fra Skatteverket Sverige: (Skatteverket, 2011), (Skatteverket, 2013a).

Tabell 1²: Produktivitetsforskjellene mellom arbeid utført av husholdningen og arbeid utført i det hvite markedet.

Spørsmål: Dersom dere i husholdningen skulle ha utført arbeidet selv med samme kvalitet som det dere nå har kjøpt - hvor mange timer ville arbeidet ha tatt, sammenlignet med bedriften som nå har utført arbeidet?

ROT-arbeid	Snekkerarbeid	Elekrisitet og vann	Maling og tapetsering	Gulvlegging, våtrom	Murerarbeid
Aldersgruppen 18 - 64 år					
Gjør det selv på kortere tid	0	0	0	1	0
Like mange timer	2	1	4	1	0
1,5 ganger lengre tid	3	0	7	3	0
2 ganger lengre tid	10	3	18	6	6
3 ganger lengre tid eller mer	20	6	35	16	10
Kan ikke utføre jobben selv	65	90	37	73	84

RUT-arbeid	Rengjøring	Hagearbeid og snømåking
Aldersgruppen 18 - 64 år		
Gjør det selv på kortere tid	4	0
Like mange timer	26	20
1,5 ganger lengre tid	18	16
2 ganger lengre tid	28	29
3 ganger lengre tid eller mer	16	20
Kan ikke utføre jobben selv	8	15

For noen varer og tjenester vil skattlegging gi et stort effektivitetstap. Det er mulig å fordele skatter og avgifter mellom de ulike varene og tjenestene for å minimere dette effektivitetstapet. I følge skatteteori vil vi få minst effektivitetstap dersom tjenester der substitusjonsvirkningen av en prisøkning er liten skattlegges hardest. Det vil si at varer som er svært uelastiske bør skattlegges mest, og varer som er svært elastiske bør skattlegges mindre. På denne måten vil det offentlige få inn skatteinntekt med minst mulig effektivitetstap (Strøm og Vislie, 2007). I Sverige gir både ROT- og RUT-arbeid rett til samme skattefradrag. Tjenestene varierer både i nødvendighet, og om folk flest kan utføre arbeidet selv. Det er derfor trolig ulike etterspørselstetastiteter til disse to typene tjenester, og i følge skatteteori er det dermed ikke åpenbart at disse tjenestene skal skattlegges likt. Sannsynligheten for at et skattefradrag vil ha positiv effekt er størst for arbeid der etterspørselen har høy prisfølsomhet.

² Data fra (Skatteverket, 2011).

ROT-arbeid kan være nødvendig arbeid man ikke klarer selv, som for eksempel rørleggerarbeid, men kan også være et luksusgode, som kan tenkes å ha høy inntektselastisitet, som oppussing. Pris vil derfor trolig spille en større rolle for etterspørsel etter RUT- enn for ROT-arbeid.

I 2005 gjennomførte Skatteverket en kartlegging av svart sektor i Sverige som baserte seg på en spørreundersøkelse som inkluderte både selgere og kjøpere av svart arbeid.

Spørreundersøkelsen ga grunnlag for å finne gjennomsnittlig svart timepris. Skatteverket (2011) har inflasjonsjustert gjennomsnittlig timepris for svart arbeid fra spørreundersøkelsen i 2005, slik at den er sammenlignbar med hvit timepris i 2010. De finner at det er forskjeller mellom timepris på svart og hvitt arbeid, der beregnet svart timepris for ROT-arbeid er lavere enn timeprisen for hvitt arbeid etter ROT-fradraget. Det eksisterer fremdeles en svart sektor, som gjør at det må anses å være andre fordeler med å etterspørre hvitt arbeid. Det kan være kvalitetsforskjeller, moralske grunner, eller for eksempel forsikringsgrunner. Eller som jeg har vist tidligere i oppgaven: at det ikke er sikkert at fradraget påvirker likevekten i det svarte markedet. Vi kan se at det er minst prisforskjell mellom svart og hvitt arbeid for arbeid som krever liten grad av spesialisering, som maling og tapetsering.

Tabell 2³: Gjennomsnittlig timepris for ulike typer ROT-arbeid.

Type arbeid	Hvit pris i 2010 etter ROT-fradrag	Beregnet svart timepris for 2010
Snekkerarbeid	265	170
Elektriker- og rørleggerarbeid	287	225
Maling og tapetsering	236	211
Gulvlægging	259	223
Murerarbeid	222	135

³ Data fra (Skatteverket, 2011).

Hvordan husholdningene ville fått husholdningstjenestene utført dersom fradraget ikke fantes kan gi indikasjoner på fradragets effekt på mengde svart arbeid og egenproduksjon.

Skatteverket (2011) spør hvordan aktørene ville ha endret sin etterspørsel etter hvite husholdningstjenester dersom ROT- og RUT-fradraget ble fjernet. Siden 89 prosent av RUT-arbeidet i 2010 bestod av rengjøring er det kun fokusert på denne delen av RUT-arbeidet.

Hvordan husholdningene ville fått utført rengjøringstjenester dersom skattefradraget ble fjernet

Ville kjøpt like mye hvitt	26 %
Ville utført arbeidet selv	60 %
Ville kjøpt arbeidet svart	8 %
Fått hjelp av venner/bekjente	7 %
Latt jobben vært ugjort	8 %

Intervjuobjektene har hatt muligheten til å svare flere alternativ, og totalsummen vil derfor overstige 100 prosent

Tabell 3⁴: Hvordan RUT-kjøperne ville fått arbeidet utført dersom fradraget ble fjernet.

Hvordan ROT-kjøperne ville fått arbeidet utført dersom fradraget ble fjernet

Ville kjøpt like mye hvitt	56 %
Ville utført arbeidet selv	21 %
Ville kjøpt arbeidet svart	6 %
Fått hjelp av venner/bekjente	9 %
Latt jobben vært ugjort	19 %

Intervjuobjektene har hatt muligheten til å svare flere alternativ, og totalsummen vil derfor overstige 100 prosent

Tabell 4⁵: Hvordan ROT-kjøperne ville fått arbeidet utført dersom fradraget ble fjernet.

6 prosent av ROT-kjøperne og 8 prosent av RUT-kjøperne oppgir at de ville ha kjøpt svart arbeid dersom det ikke var mulig med skattefradrag på arbeidet. Det kan tolkes som et estimat på hvor mye av den svarte etterspørselen fra husholdningene som forsvinner som resultat av

⁴ Data fra (Skatteverket, 2011).

⁵ Data fra (Skatteverket, 2011).

fradraget. Det kan tenkes at svarene ikke viser den hele sannheten siden de er basert på en spørreundersøkelse med hypotetiske spørsmål. Det er også 9 prosent av ROT-kjøperne og 7 prosent av RUT-kjøperne som sier at de ville ha fått hjelp av venner og bekjente, og en del svart arbeid kan inngå i denne gruppen. 68 prosent av RUT-kjøperne og 27 prosent av ROT-kjøperne oppgir at de ville ha utført husholdningsarbeidet selv, eller etterspurt arbeidet svart dersom ikke fradraget fantes. Dersom skattefradraget motiver til at denne gruppen etterspør arbeidet hvitt vil det, i følge Strand (2005), gi en positiv velferdseffekt siden produktiviteten er antatt å være lavest i husholdningen og høyest i det hvite markedet. Den positive velferdseffekten i modellen er basert på at aktørene tilbyr mer arbeidskraft i det hvite markedet dersom mengde egeninnsats reduseres. Vi skal senere se at det ikke er sikkert at det er tilfellet.

Tallene gjelder for alt ROT-arbeid sammenlagt og endring i etterspørsel som resultat av fradraget varierer for de ulike typene av ROT-arbeid. Ikke overraskende er det etterspørselen etter elektriker- og rørleggerarbeid som endres minst ved fjerning av fradraget og etterspørselen etter maling og tapetsering som endres mest (Skatteverket, 2011). Det kan henge sammen med at kategorien elektrisitet og vann trenger fagkunnskaper som ikke alle har. Det kan også tenkes at folk tenker på fordelene med forsikring dersom noe skulle gå galt, som bare er gyldig dersom arbeidet er utført av fagfolk.

Vi kan i tillegg se at det er 56 prosent av ROT-kjøperne og 26 prosent av RUT-kjøperne som oppgir at de ville ha kjøpt hvitt arbeid i like stor utstrekning dersom det ikke var mulig med skattefradrag. For denne gruppen vil effekten være reduserte skatteinntekter, der kjøperne får subsidiert deler av tjenestene.

I følge Skatteverket (2011) er det i Sverige endrede holdninger til svart arbeid etter at ROT- og RUT-fradraget ble innført. I 2010 svarte 88 prosent at de ikke synes det er greit å kjøpe rengjøringsarbeid svart, og 90 prosent svarte at svart kjøp av ROT-arbeid ikke er akseptabelt. I 2007 var det 33 prosent som svarte at det ikke spiller noen rolle om arbeidet utføres svart eller hvitt, mens det i 2010 var 20 prosent som mente det samme (Skatteverket, 2011).

Endring i holdninger kan, i følge, Barth og Ognedal (2004), føre økonomien over i en likevekt med lite svart arbeid. Dersom det er tilfellet kan ROT- og RUT-fradraget bidra til å redusere etterspørselen etter svarte husholdningstjenester og redusere mengden svart arbeid. Som vi har sett tidligere vil dette trolig bare gjelde for sektorer der andelen svart arbeid ikke kan skyves over på andre kjøpere som ikke gir rett til fradrag.

6.2 ROT- og RUT-fradrag og arbeidstilbud

Strand (2005) viser at det vil være en positiv velferdseffekt dersom svart arbeid øker på bekostning av egenproduksjon, og at hvitt arbeid øker på bekostning av svart arbeid. Det er basert på forutsetningen om at det er høyest produktivitet i den hvite sektoren, og at aktørene vil tilby flere timer arbeid i den hvite sektoren dersom de kjøper arbeidet i markedet, i stedet for egenproduksjon i hjemmet. Hvilke grupper i befolkningen som benytter seg av ROT- og RUT-fradraget kan si noe om fradragenes effekt på arbeidstilbud.

I 2010 var det i aldersgruppen 18-74 år totalt 326 000 kjøpere av RUT-arbeid, der 196 000 av disse var yrkesaktive. Av de som jobbet fulltid, oppga 46 prosent at de jobber mer enn en normal arbeidsuke. Halvparten av disse oppga i tillegg at samboer eller ektefelle også jobbet mer enn full arbeidsuke. I tillegg var 59 000 av RUT-kjøperne ikke yrkesaktive (inkluderer blant annet pensjonister, studenter og arbeidsledige). Hele 36 prosent av RUT-kjøperne var over 65 år, og denne gruppen står for 24 prosent av total RUT-utbetaling. Samme tall for ROT-fradrag forteller at det i 2010 var totalt 870 000 ROT-kjøpere, der 615 000 av disse var yrkesaktive, 185 000 ikke var yrkesaktive og en fjerdedel av kjøperne var i aldersgruppen over 65 år (Skatteverket, 2011).

For dem som allerede jobber mer en full uke er det begrenset hvor mange ekstra timer de kan og ønsker å tilby i markedet, og det vil være naturlig å anta at de over 75 år ikke vil øke arbeidstilbud som resultat av skattefradraget. Som vi tidligere har sett er det lavtlønnede og deltidsarbeidere som reagerer sterkest på endring i inntekt, og det er derfor trolig denne gruppen som vil endre arbeidstilbud mest med fradraget. En effekt på arbeidstilbud må dermed ses gjennom gruppen som ikke er yrkesaktive, eller gruppen som er yrkesaktive, men som i dag ikke jobber fulltid.

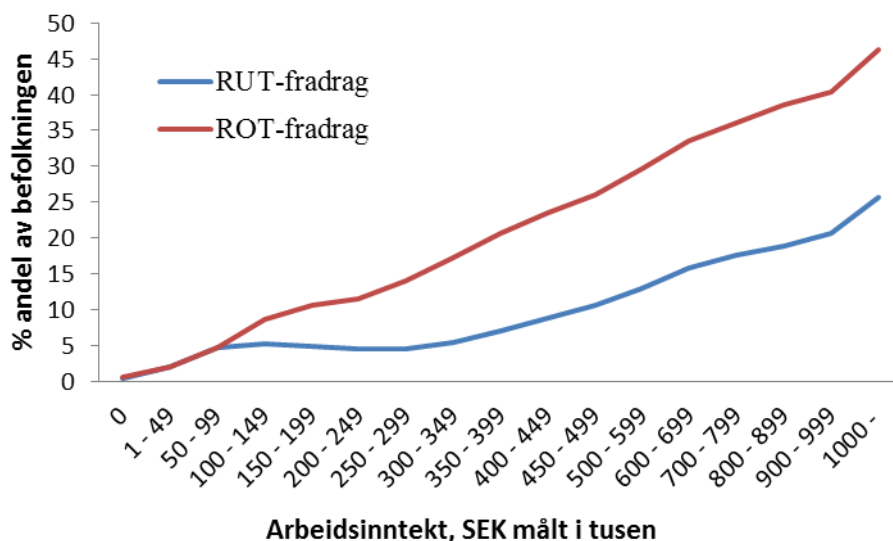
Vi har sett at fradraget kan ha liten eller ingen effekt på kjøpernes arbeidstilbud, men det kan diskuteres om økt etterspørsel etter hvite husholdningstjenester vil øke sysselsettingen i sektorene som omfattes av fradragene. Heinesen (1999) studerer etterspørselen etter betalte og beskattede tjenester som har nære substitutter i det uformelle markedet. Det vil si arbeid som ikke krever stor grad av spesialisering, som for eksempel rengjøring. Skattekilen kan beskrives som differansen mellom prisen for hvitt arbeid og alternativet, som er prisen for svart arbeid eller å utføre arbeidet selv. Skattekilen kan dermed ses på som et estimat for pris for hvite husholdningstjenester, relativt til svart arbeid og egenproduksjon, og Heinesen ser på

sammenhengen mellom skatteken og etterspørsel etter hvite husholdningstjenester. Det gjør han ved å utføre en empirisk analyse av etterspørsel etter hvite husholdningstjenester, der skatteken er en av forklaringsvariablene. Han finner at etterspørsel etter hvite tjenester sterkt avhenger av både skatteken og pris, og konkluderer med at en prisreduksjon kan ha stor betydning for etterspørsel etter husholdningstjenestene. Det kan oppnås ved bruk av for eksempel subsidier eller skattefradrag. Heinesen argumenterer videre for at dersom husholdningene etterspør hvitt arbeid, i stedet for å etterspørre svart arbeid eller å utføre tjenestene selv, vil det føre til flere hvite arbeidsplasser og økt sysselsetting. Han antar at totalt konsum forblir uendret siden skattefradraget må finansieres gjennom økte skatter på andre varer og tjenester. Dersom totalt konsum er uendret vil økt etterspørsel etter hvitt arbeid være på bekostning av redusert etterspørsel etter andre varer og tjenester som reduserer denne sysselsettingseffekten. Heinesen argumenterer for at den totale effekten på sysselsetting vil være positiv siden produksjonen av husholdningstjenester er arbeidsintensiv (Heinesen, 1999). Skattefradrag på husholdningstjenester kan være et slikt tiltak som reduserer skatteken. Det vil, i følge Heinesen, øke etterspørselen etter hvit arbeidskraft og dermed også sysselsettingen.

Deler av motivasjonen for å innføre RUT-fradraget var å øke sysselsettingen i sektoren. I følge SCB (2013) har sysselsetting i bransjen økt med 4 prosent siden fradraget ble innført i 2007, og antallet nye foretak har også økt. Men økningen i sysselsetting i bransjen begynte allerede før 2007. Sett over hele 2000-tallet har sysselsetting i RUT-sektoren økt med 20 prosent (SCB, 2013). Det kan derfor tenkes at økningen i sysselsetting ikke skyldes fradraget, men trend i bransjen.

6.3 Fordelingseffekt

Ett av målene med skattepolitikk er omfordeling av ressurser. I dette avsnittet ser jeg på hvilke inntektsgrupper som benytter seg av ROT- og RUT-fradraget for å få innblikk i en eventuell fordelings effekt. Vi kan se at andelen av befolkningen som benytter seg av både ROT- og RUT-fradraget er stigende med inntekt.

Figur 3: Andel av befolkningen med ROT- og RUT-fradrag etter inntektsgruppe.

Av hele befolkningen benyttet 12,3 prosent seg av ROT-fradraget i 2011, mens det var 46,2 prosent blant dem som har 1 000 000 svenske kroner eller mer i inntekt som benyttet seg av fradraget. Andelen av den totale befolkningen som benyttet seg av RUT-fradraget i 2011 var 5,5 prosent, men også for denne typen arbeid var det gruppen med høyest inntekt som i størst grad benyttet seg av fradraget. En av fire i gruppen med inntekt over 1 000 000 svenske kroner benyttet seg i 2011 av RUT-fradraget (SCB, 2011).

Fordelingen av fradragene viser at 75 prosent av kjøperne av RUT-arbeid i 2010 fikk utbetalt beløp på under 5000 svenske kroner, og 3 prosent fikk reduksjon på mer enn 20 000 svenske kroner. Gjennomsnittlig RUT-fradrag var 4200 svenske kroner. Til sammenligning fikk 39 prosent av ROT-kjøperne skattereduksjon på under 5000 svenske kroner, og 28 prosent fikk reduksjon på beløp over 20 000 svenske kroner. Gjennomsnittlig skattereduksjon for ROT-kjøperne var 15 511 svenske kroner (Skatteverket, 2011).

Vi kan se at det er gruppene med høyest inntekt som benytter seg av fradragene i størst grad. De benytter seg oftere av fradraget, og får i tillegg i gjennomsnitt utbetalt mer i fradrag. Det at de rikeste i befolkningen benytter seg av fradraget i størst grad kan ha en uheldig fordelings effekt.

Tabell 5⁶: Skattefradrag for arbeid i hjemmet sortert etter inntekt, 2011.

Personer over 20 år som var bosatt i Sverige i løpet av 2011.		ROT		RUT	
Total arbeidsinntekt, SEK målt i tusen	Antall personer i befolkningen	Andel av befolkningen med fradrag, %	Gjennomsnittsverdien til fradraget, SEK	Andel av befolkningen med fradrag, %	Gjennomsnittsverdien til fradraget, SEK
Totalt	7 518 803	12,3	14 396	5,5	4 278
0	630 223	0,7	11 148	0,4	3 910
1 SEK - 49	527 540	2,0	7 980	2,1	2 477
50 - 99	976 194	4,8	8 326	4,8	2 277
100 - 149	893 352	8,7	9 560	5,3	2 619
150 - 199	753 878	10,7	11 035	5,0	3 087
200 - 249	792 916	11,6	12 600	4,5	3 315
250 - 299	839 778	14,0	13 729	4,5	3 540
300 - 349	687 218	17,2	14 483	5,4	3 917
350 - 399	480 064	20,7	15 730	7,1	4 521
400 - 449	282 400	23,5	16 440	8,9	5 028
450 - 499	178 087	26,1	17 007	10,7	5 610
500 - 599	211 256	29,6	18 220	12,9	6 340
600 - 699	102 756	33,5	18 967	15,8	7 092
700 - 799	56 238	36,1	19 769	17,7	7 672
800 - 899	33 660	38,6	20 431	18,8	7 991
900 - 999	20 740	40,4	21 007	20,7	8 524
1000 -	52 493	46,2	23 272	25,7	10 513

⁶ Data fra Statistics Sweden: (SCB, 2011).

7 Skattefradrag for arbeid i hjemmet i Norge

I denne delen vil jeg se på situasjonen i Norge, hvordan skattereglene er utformet i Norge i dag, og hvordan det eventuelt kunne artet seg dersom vi hadde innført skattefradrag for arbeid i hjemmet i Norge. Jeg inkluderer svar fra Finansdepartementet om forslag om innføring av lignende skattefradrag som i Sverige.

7.1 Fradrag i Norge i dag

I følge skattereglene i Norge kan man betale inntil 4000 kroner til en privatperson i året for husholdningstjenester knyttet til hjem eller fritidsbolig. Da vil lønnen være skattefri for vedkommende, så lenge vedkommende ikke har firma innenfor samme bransje (Skatteetaten, 2013a). Utgifter knyttet til vedlikehold, kommunale avgifter og andre kostnader knyttet til boligen kan trekkes fra på skatten når boligen leies ut og leieinntektene er skattepliktige, mens disse utgiftene ikke kvalifiserer til skattefradrag dersom man bor i boligen selv. Vedlikehold defineres som å holde boligen i den stand den er nå, og oppgraderinger av boligen vil dermed ikke gi rett til fradrag. Inntekter og utgifter knyttet til boligen dokumenteres slik at man bare skatter for nettoinntekten. Dersom deler av boligen leies ut, og utleier selv bor i leiligheten, gir kostnader knyttet til den delen av boligen som leies ut rett til fradrag (Skatteetaten, 2013b).

Man har også rett på såkalt foreldrefradrag for barn under 12 år. Fradraget dekker kostnader knyttet til pass og stell av barn, som dagmamma, barnehage, skolefritidsordning eller lignende. Beløpet er satt til maksimalt 25 000 kroner dersom man har ett barn, og inntil 15 000 kroner for ytterligere barn dersom man har flere. Fra og med 2011 må i tillegg betalinger over 10 000 kroner gjøres via bank for å gi rett til fradrag (Skatteetaten, 2013c).

7.2 Forslag om ROS- og ROT-fradrag i Norge

Det er foreslått å innføre lignende skattefradrag som i Sverige også i Norge. Motivasjonen bak fradraget er å bekjempe svart arbeid og utnyttelse av arbeidskraft og å skape flere arbeidsplasser. Forslaget innebærer at fradraget skal omfatte renhold, omsorg, håndverkertjenester og andre serviceoppdrag i hjemmet under navnet ROS- og ROT-fradrag.

ROS-fradraget (renhold, omsorg og serviceoppdrag) blir som det svenske RUT-fradraget. (Finansdepartementet, 2012).

Finansdepartementet (2012) legger i sitt svar vekt på at andelen selveiere er større i Norge sammenlignet med Sverige. Siden leietakere ikke har rett til ROT-fradrag i Sverige kan dette føre til høyere skatteutgifter i Norge. Norge har i tillegg lavere arbeidsledighet, som vil redusere effekten av flere sysselsatte. Skattefradraget kan videre føre til en reduksjon av vridningen som oppstår på grunn av at arbeid i hjemmet ikke er beskattet, som tidligere beskrevet, men fradraget kan i stedet skape en vridning mot sektorene der arbeid gir rett til fradrag, og bort fra sektorene som ikke omfattes av fradraget. Finansdepartementet skriver at det er rimelig å anta at fradraget vil føre til at arbeidstilbudet i den hvite økonomien vil øke over tid, og at den svarte sektoren dermed vil reduseres. Fradraget vil allikevel i tillegg inkludere tjenester som tidligere har blitt utført hvitt.

En fradragsordning som omfatter reparasjon, vedlikehold og oppussing av bolig gir enda sterkere insentiv til å investere i bolig, og kan dermed bidra til ytterligere press på boligprisene. Gevinst ved salg av bolig er i Sverige i de fleste tilfeller skattepliktig, mens i Norge er denne gevinsten i de fleste tilfeller skattefri. Bolig er i Norge i tillegg lavt verdsatt ved beskatning av formue, og gjeld gir rett til skattefradrag. Skattefradrag for kostnader knyttet til oppussing og vedlikehold innebærer dermed rett på fradrag for et område som allerede er veldig gunstig.

Finansdepartementet nevner også at fradragsordningen kan ha uheldige fordelingsvirkninger. Det er grunn til å tro at det er gruppene med høyest inntekt som vil benytte seg av fradraget i størst grad, slik vi tidligere i oppgaven har sett er tilfellet i Sverige. Fradraget vil ekskludere de med lavest inntekt, som minstepensjonister og leietakere.

Finansdepartementet sammenligner også situasjonen i økonomien i Sverige i 2008 med situasjonen i Norge i dag. En del av motivasjonen bak å innføre ROT- fradraget i Sverige i 2008 var at det som resultat av finanskrisen var lav aktivitet i byggenæringen og høy arbeidsledighet. Vi har ikke samme situasjon i Norge i dag. ROT- fradrag kan gi økt etterspørsel etter håndverkere, og økte priser på håndverkertjenester (Finansdepartementet, 2012). Dersom det er tilfellet vil kjøperne betale samme pris for tjenestene som de gjør i dag, mens det vil være betraktelig økte offentlige skatteutgifter for å finansiere fradragsordningen.

Byggenæringen vil være vinnerne som sitter igjen med økt etterspørsel og økt pris. Vi vil ha en vridning som favoriserer byggenæringen, på bekostning av andre næringer.

I tillegg til de økte skatteutgiftene som er direkte knyttet til fradraget vil det bli økt administrativt arbeid og dermed også økte kostnader. Innføring av en skattefradragssordning krever at ordningen utformes, og det må bestemmes hvilke kostnader som dekkes av ordningen. Ordningen må utformes slik at det blir vanskelig med misbruk. En metode for å forebygge skattejuks er hyppig kontroll, men det medfører ytterligere en kostnad.

Skattefradrag på arbeid i hjemmet må finansieres gjennom økning i andre skatter og avgifter (Finansdepartementet, 2012).

Finansdepartementet (2012) konkluderer derfor med at de ikke kan forsvare å bruke et så stort beløp som skattefradragssordningen vil kreve på skattefradrag for håndverks- og husholdningstjenester i Norge.

8 Oppsummering

I denne oppgaven har jeg studert inntekts- og substitusjonseffektene av skattefradrag på arbeid i hjemmet, og da spesielt fradragets effekt på mengde svart arbeid og egeninnsats i hjemmet. Det har jeg gjort ved å ta utgangspunkt i en modell av Jon Strand, som diskuterer velferd når husholdningsarbeid kan utføres svart, hvitt, eller av husholdningen selv. At arbeid i markedet er beskattet mens egeninnsats i hjemmet ikke er det gir for stort insentiv til egeninnsats i hjemmet. Strand (2005) viser at svart arbeid kan øke velferden dersom svart arbeid øker på bekostning av egeninnsats i hjemmet, men ikke når svart arbeid øker på bekostning av hvitt arbeid. Det følger av antakelsen om at produktiviteten er lavest i hjemmet og høyest i det hvite markedet. Jeg modellerer fradragets effekt ved å inkludere en variabel for skattefradraget og ser hvordan likevektene i modellen endres. Jeg viser at fradraget gjør at det blir relativt mer attraktivt å kjøpe arbeidet hvitt, sammenlignet med å kjøpe arbeidet svart eller å utføre tjenestene selv. Fradraget kan dermed bidra til at økonomien kommer over i en likevekt der flere kjøper hvite husholdningstjenester, i stedet for å kjøpe svart arbeid eller egeninnsats i hjemmet.

Jeg ser videre på andre effekter av fradraget enn det som inkluderes i modellen av Jon Strand. Strand (2005) tar utgangspunkt i at aktørene kan velge mellom å jobbe hvitt, svart eller i hjemmet. Han ser dermed bort i fra fritid. Selv om egeninnsats i hjemmet reduseres er det trolig ikke alle som har lyst eller har muligheten til å øke arbeidstilbudet sitt. Dersom vi antar at aktørene kan velge fritid, i tillegg til arbeid i markedet og egeninnsats, er en mulig effekt av fradraget økt fritid. Jeg har i tillegg studert fradragets effekt på mengde svart arbeid dersom det er mulig med en kombinasjon av svart og hvitt arbeid. Det er trolig mange av tilbyderne av svart arbeid som også jobber hvitt. Selgerne av svart arbeid maksimerer inntekt ved å finne optimal kombinasjon av svart og hvitt arbeid, der denne kombinasjonen avhenger av nettolønn i hvit og svart sektor og forventet straff. Jeg viser at fradraget kan ha liten eller ingen effekt på mengde svart arbeid dersom andel svart arbeid kan skyves over på andre kjøpere som ikke har rett på fradrag.

Jeg ser også på alternativ til fradraget. Blomquist, m.fl. (2010) diskuterer betydningen av bruk av offentlige skatteinntekter for effektiviteten i økonomien. Hovedpoenget er at dersom skatteinntektene brukes til å finansiere utvalgte private goder, som barnepass og eldreomsorg, vil deler av skatten ikke lede til et effektivitetstap siden deler av skatten reflekterer kostnaden

av å jobbe. I dette tilfellet kan et skattefradrag for husholdningstjenester ha en negativ effekt, dersom fradraget fører til reduserte skatteinntekter og dermed redusert omfang av de samme velferdsgodene, som barnepass og eldreomsorg.

At svart arbeid er ulovlig gjør måling av omfanget vanskelig, og det er derfor ikke lett å si hvorvidt fradraget har lyktes i å redusere mengden svart arbeid. For mange er differansen i pris motivasjonen for å kjøpe svart arbeid, sammenlignet med hvitt. Et skattefradrag for husholdningstjenester vil redusere denne prisdifferansen og kan bidra til økt etterspørsel etter hvite tjenester. Effekten på omfanget av svart arbeid vil allikevel være usikker dersom selgerne kan skyve andelen svart arbeid over på kjøpere som ikke gir rett til fradrag. En annen effekt av fradraget kan være redusert mengde egeninnsats i hjemmet og økt arbeidstilbud i det hvite markedet. Empiriske studier tyder på at en stor del av kjøperne av ROT- og RUT-arbeid allerede jobber fulltid, og det er dermed begrenset hvor mye arbeidstilbudet for denne gruppen kan øke. Gruppene med lav lønn og de som jobber deltid vil trolig reagere mest på endring i lønn, og en effekt på arbeidstilbud vil dermed eventuelt komme i disse gruppene. Det er gruppene med høyest inntekt som i størst grad benytter seg av ROT- og RUT-fradraget. Det gjør at inntektseffekten kan dominere, slik at en effekt av fradraget kan være økt fritid. At det er gruppene med høyest inntekt som i størst grad benytter seg av fradraget kan i tillegg ha en uheldig fordelingsvirkning.

Litteraturliste

Barth, E., og Ognedal, T. (2004). *Markeder med svart arbeid*. (Rapport nr. 9/2004): Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning.

Bernheim, B. D., og Whinston, M. D. (2008). *Microeconomics*. Boston: McGraw-Hill Irwin.

Blomquist, S., Christiansen, V., og Micheletto, L. (2010). Public Provision of Private Goods and Nondistortionary Marginal Tax Rates. *American Economic Journal: Economic Policy*, 2(2), 1-27.

Cools, S., og Strøm, M. (2012). The effect of children on labor supply and wage elasticities in the household. Ikke publisert "working paper". Universitetet i Oslo.

Finansdepartementet (2012). *Dokument 8:95 S (2011-2012) Representantforslag om skattefradrag for håndverkstjenester og serviceoppdrag utført i egen bolig for å bekjempe svart arbeid, grov utnyttelse av arbeidskraft ("sosial dumping") og tilrettelegge for økt sysselsetting*. Hentet 20.03.13, fra http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/andre/brev/brev_stortinget/2012/skattefradr_ag-for-handverkstjenester-og-.html?id=680417

Heinesen, E. (1999). The tax wedge and household demand for services. *Economic Modelling*, 16(2), 235-256.

Jørgensen, Ø., Ognedal, T., og Strøm, S. (2004). *Arbeidstilbud når svart arbeid er en mulighet*. (Rapport nr. 2/2004): Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning.

Ognedal, T. (2013). Effekt av skattefradrag på mengde svart arbeid. Ikke publisert "working paper".

SCB (2011). *Tax reduction for Renovations, Conversions and Extensions (ROT) and Houseworks (RUT) by income 2011*. Hentet 18.01.13, fra http://www.scb.se/Pages/TableAndChart___308597.aspx

SCB (2013). *Många nya företag i städbranschen*. Hentet 01.05.13, fra http://www.scb.se/Pages/Article___331768.aspx

- Skatteetaten (2013a). *Lønnsarbeid i hjemmet*. Hentet 11.05.13, fra <http://www.skatteetaten.no/no/Person/Selvangivelse/Personlig-arbeidsgiver/Lonnsarbeid-i-hjemmet/?chapter=3710#kapitteltekst>
- Skatteetaten (2013b). *Fradrag for kostnader ved skattepliktig utleie av fast eiendom*. Hentet 23.01.13, fra <http://www.skatteetaten.no/no/Person/Selvangivelse/Fradrag/Andre-fradrag/Bolig--skattepliktige-leieinntekter-kostnader/>
- Skatteetaten (2013c). *Skatteregler ved barnepass - informasjon for foreldre*. Hentet 23.01.13, fra <http://www.skatteetaten.no/no/Person/Selvangivelse/Veiledning-til-selvangivelsen/Skatteregler-ved-barnepass/?chapter=3888#x3888>
- Skatteverket (2011). *Om RUT och ROT och VITT och SVART*. (Rapport nr. 2011:1).
- Skatteverket (2013). *Skatteverkets pressmeddelande 08.01.2013 - Intresset för rutavdrag ökar kraftigt*. Hentet 31.01.13, fra <http://www.skatteverket.se/omskatteverket/press/pressmeddelanden/riks/2013/2013/intressetforrutavdragokarkraftigt.5.2b543913a42158acf800025965.html>
- Strand, J. (2005). Tax distortions, household production, and black-market work. *European Journal of Political Economy*, 21(4), 851-871.
- Strøm, S., og Vislie, J. (2007). *Effektivitet, fordeling og økonomisk politikk*. Oslo: Universitetsforlaget.